

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Diplomová práce

Bc. Šárka Hučíková

Jak reprezentovat mimolidské?

How to represent the non-human?

Praha 2025

Studijní program: Politické teorie

Vedoucí práce: Mgr. Jan Bíba, Ph.D.

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu své diplomové práce, panu Mgr. Janu Bíbovi, Ph.D, za odborné vedení a cenné rady.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že nebyla předložena jako splnění studijní povinnosti v rámci jiného studia nebo předložena k obhajobě v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 31. července 2025

Šárka Hučíková

Klíčová slova (česky)

politická reprezentace, mimolidské, Hanna Pitkin, Michael Saward, politické aktérství, deliberativní demokracie, reprezentativní claim, politická reprezentace zvířat

Klíčová slova (anglicky)

political representation, non-human, Hanna Pitkin, Michael Saward, political agency, deliberative democracy, representative claim, political representation of animals

Abstrakt (česky)

Diplomová práce se zabývá možnostmi politické reprezentace mimolidské přírody. Nejdříve rozebírá nejrozšířenější z důvodů, proč o tuto reprezentaci usilovat, přičemž se zaměřuje především na princip demokratické inkluze známý jako princip všech dotčených zájmů. Věnuje se také pro politickou teorii a teorii reprezentace významným konceptům aktérství a politického aktérství a ukazuje, jakými způsoby lze i o mimolidských bytostech a entitách uvažovat jako o (politických) aktérech. Následně představuje přístupy Janneke Vink a Sue Donaldson a Willa Kymlicky k politické inkluzi zvířat a Roberta Goodina a Robyn Eckersley k politické reprezentaci přírodních entit. Ukazuje přitom, jaké výhody může mít ve vztahu k politické reprezentaci mimolidského deliberativní model demokracie. Následně se obrací k hledání vhodného konceptuálně-teoretického rámce pro takovou reprezentaci a ptá se, zda jím může být pojetí reprezentace jako „substantivního jednání za/pro“ Hanny Pitkin či konstruktivistická koncepce „reprezentativního claimu“ Michaela Sawarda.

Abstract (in English)

The thesis deals with the possibilities of political representation of non-human nature. First, it analyzes the most common reasons for seeking such representation, focusing primarily on the principle of democratic inclusion known as the all affected interests principle. It also deals with the concepts of agency and political agency, which are important for political theory and the theory of representation, and shows how non-human beings and entities can also be considered as (political) agents. It then presents the approaches of Janneke Vink and Sue Donaldson and Will Kymlicka to the political inclusion of animals and Robert Goodin's and Robyn Eckersley's respective approaches to the political representation of natural entities. In doing so, it presents the advantages of a deliberative model of democracy in relation to the political representation of the non-human. The final parts of the thesis search for a suitable conceptual-theoretical framework for such representation and ask whether it could be Hanna Pitkin's concept of representation as "substantive acting for" or Michael Saward's constructivist concept of the "representative claim."

Obsah

Úvod	7
1 Proč reprezentovat mimolidské?	10
1.1 Etika a spravedlnost	10
1.2 Demokracie	12
2 Kdo/co je (politický) aktér?	15
2.1 Jsou objekty aktéry?.....	17
2.2 Jsou zvířata politickými aktéry?	18
3 Politická reprezentace zvířat.....	23
3.1 Janneke Vink: Základní práva zvířat.....	23
3.2 Sue Donaldson, Will Kymlicka: Zvířata jako občané.....	31
4 Politická reprezentace mimolidského v deliberativní demokracii	35
4.1 Robyn Eckersley proti nespravedlivé alokaci rizik	36
4.2 Robert Goodin: Internalizace zájmů přírodních objektů	38
4.3 Legitimita reprezentace a epistemologická výzva	39
4.4 Deliberace mimolidského v praxi: Mezidruhová rada.....	44
5 Hanna Pitkin: Substantivní reprezentace mimolidského?.....	46
6 Michael Saward: Reprezentativní claim.....	52
6.1 Konstruktivistický obrat	52
6.2 Reprezentativní claim	53
6.2.1 <i>Reprezentace mimolidského perspektivou reprezentativního claimu.....</i>	<i>54</i>
6.2.2 <i>Demokratická legitimita</i>	<i>55</i>
Závěr	58
Seznam použité literatury a dalších zdrojů	60

Úvod

Realita klimatické krize nám dává důrazně najevo, že představa člověka jako odděleného od přírody je iluzorní. Antropocentrismus, přesvědčení o nadřazenosti člověka a jeho ústředním místě ve světě, je pak mnohdy identifikován jako jedna z příčin či dokonce hlavní původce environmentální degradace a klimatického rozvratu.¹ Antropocentrismus zároveň není jen tvrzením o tom, kdo má hodnotu, ale implikuje rovněž určitý způsob nazírání na svět, ve kterém jsou lidé protagonisty a vše ostatní neviditelnou pasivní kulisou jejich počínání (a nezdá se proto ani vhodnou perspektivou pro analýzu naší současnosti). Proti tomuto pohledu se vymezují nejen environmentalisté (mnohdy z eko- či biocentrických pozic), ale také například některé posthumanistické a novomaterialistické myšlenkové proudy, které představují obraz světa, kde jsou lidské i ne-lidské entity propleteny v dynamických vztazích vzájemné závislosti.² Byť se jimi tato práce dále nezabývá, jsou jí do určité míry inspirací. Především vnímám potřebu narušit antropocentrickou perspektivu jako jediný smysluplný způsob, jak se postavit ke klimatickému rozvratu a nespravedlnostem, které generuje, i které k němu vedly. Politická reprezentace mimolidského k tomu, myslím, může přispět. Pokusů o to, dát mimolidskému hlas i v politickém kontextu, už jsme v posledních letech svědky. Ať už třeba formou práv (Ekvádor ústavně zakotvil práva přírody už v roce 2008; v roce 2017 přiřkla novozélandská vláda řece Whanganui status právní osobnosti)³ nebo kreativních občanských iniciativ, jakou byla nominace ledovce Snæfellsjökul v loňských prezidentských volbách na Islandu⁴ nebo ustavení Ambasády Severního moře, která od roku 2018 usiluje o reprezentaci jeho lidských i ne-lidských obyvatel.⁵

„Mimolidským“ v kontextu této práce rozumím „mimolidskou přírodu“. Výraz mimolidské chápou ve vztahu k tématu práce jako nejvhodnější z několika důvodů. V první řadě bych v kontextu snah o překonání dualismu člověk/příroda nepovažovala za šťastné operovat s pojmem „přírody“ tam, kde nezahrnuje člověka. Vedle toho jsou diskuze o „politické

¹TOKAY, Ela. Climate Change, Environmental Philosophy, and Anthropocentrism. In: PELLEGRINO, Gianfranco a DI PAOLA, Marcello (eds.). *Handbook of the Philosophy of Climate Change*. 2023, s. 361–376.

² HUTTUNEN, Rauno a HEIKKINEN, Hannu L.T. Whose Well-Being? Deep-Ecological and Posthuman Perspectives on ‘World Worth Living In’. In: REIMER, Kristin Elaine; KAUKKO, Mervi; WINDSOR, Sally et al. (eds.) *Living Well in a World Worth Living in for All*. 2. . Singapore: Springer Singapore Pte. Limited, 2024, s. 21–30.

³ DRYZEK, John S. a PICKERING, Jonathan. *The politics of the anthropocene*. Oxford: Oxford University Press, 2019. s. 72

⁴ ICELAND'S FIRST RIGHTS OF NATURE MOVEMENT. About Snæfellsjökull. *Kjosumjokul.com*. Online. © 2024. Dostupné z: <https://www.kjosumjokul.com/about-sn%C3%A6fellsj%C3%B6kull> [cit. 2025-07-18].

⁵ EMBASSY OF THE NORTH SEA. About. *Embassyofthenorthsea.com*. Online. Dostupné z: <https://www.embassyofthenorthsea.com/over/> [cit. 2025-07-18].

reprezentaci přírody“ a „politické reprezentaci zvířat“ (v rámci zvířecích studií) často oddělené, a nakolik se chci v této práci věnovat oběma, zdá se mi vhodnější použít neutrální termín. Nelidské, příp. ne-lidské (non-human), má zase v češtině negativní konotaci a zároveň jím běžně označujeme veškeré entity, které nejsou lidmi, tedy i ty umělé, jejichž politickou reprezentací se tato práce nezabývá. „Více-než-lidské“ pak používám v případech, kdy hovořím o vzájemně propleteném světě lidí a ne-lidí.

Cílem této práce je prozkoumat možnosti politické reprezentace mimolidského a jejího konceptuálně-teoretického ukotvení. Konkrétně se budu ptát, zda je myslitelná v přístupu Hanny Pitkin a jakým způsobem ji umožňuje chápat model Michaela Sawarda.

První část práce představí nejčastější důvody a argumenty pro politickou reprezentaci mimolidského. Vedle základní premisy, podle níž bychom měli brát morální ohled nejen na lidské bytosti, která je přítomna ve většině dalších zdůvodnění, to mohou být některé koncepty spravedlnosti. Především se ale první kapitola zaměří na otázku demokratické inkluze a tzv. princip všech dotčených zájmů. Druhá kapitola se bude věnovat konceptu aktérství, které, jak snad text ozřejmí, hraje v otázce politické inkluze a reprezentace důležitou roli. Nejdříve se budu věnovat aktérství obecně a následně se zaměřím na debatu o možném politickém aktérství zvířat, která rozšiřuje představy o politické participaci za hranice lidského.

Ve třetí části představím dva odlišné přístupy k politické reprezentaci zvířat. Nejprve se budu věnovat argumentu Janneke Vink pro ústavní zakotvení základních zvířecích práv. Ten považuji za cenný jako ilustraci toho, jaké možnosti reprezentace mimolidského jsou myslitelné v rámci individualistického liberálně demokratického přístupu. Vink zároveň předkládá řadu otázek, s nimiž by se proponenti politické reprezentace mimolidského měli v tomto kontextu dokázat vyrovnat, především ohledně toho, jak zamezit zneužití moci. Následně se zaměřím na přístup Sue Donaldson a Willa Kymlicky, kteří navrhují zvířata učinit občany (příp. denizeny a suverény). Inspirativní může být v tom, že nárok na zvířecí politickou reprezentaci zde plyne ze vztahové reality konkrétních zvířat namísto z obecně definovaných kapacit.⁶ Na rozdíl od Vink tak zvířata nezamýšlejí reprezentovat jen jako individuální nositele práv, ale také jako účastníky na více-než-lidských vazbách.

Čtvrtá kapitola práce se věnuje politické reprezentaci mimolidské přírody v kontextu deliberativní demokracie. V první řadě načrtnu, proč může být pro proponenty mimolidské reprezentace přitažlivým modelem. Následující část práce se zaměří na pojetí mimolidské

⁶ Byť kapacity hrají v tomto vztahování se roli.

reprezentace Robyn Eckersley, která ji navrhuje společně s reprezentací budoucích generací a ne-občanů primárně v souvislosti s problémem distribuce environmentálních rizik. I Robert Goodin, jemuž se bude věnovat další podkapitola, uvažuje o reprezentaci mimolidského společně s reprezentací budoucích generací. Odehrávat by se ale neměly ve veřejné deliberaci, nýbrž v deliberaci „vnitřní“ (democratic deliberation within), skrze kterou by si jednotlivci zájmy „přírodních objektů“ i budoucích lidí internalizovali. Oba tyto přístupy se tedy už o deliberativní principy nějakým způsobem opírají, já se nicméně pokusím ukázat, že deliberativní demokracii lze chápat jako adekvátní rámec pro mimolidskou reprezentaci i proto, že může přispět k řešení dvou klíčových problémů, které v této kapitole představuji jako potenciálně provázané. Jsou jimi otázky, jak určit obsah reprezentace mimolidského⁷ a jak ji legitimizovat. Zároveň v podkapitole 4.3 vyličím, jak se s nimi vypořádávají Vink, Donaldson, Eckersley a Goodin. V závěrečné části čtvrté kapitoly pak ukážu, jak se deliberace s reprezentací mimolidského spojily v praxi v rámci experimentální metody „Mezidruhové rady“.

V páté a šesté kapitole pak představím dvě významné teorie reprezentace a budu se ptát, zda mohou pro politickou reprezentaci mimolidského poskytnout funkční rámec. První z nich bude teorie reprezentace Hanny Pitkin, kterou formulovala ve druhé polovině 60. let v knize *The Concept of Representation*, a jenž byla v politické teorii dlouho považována za standard. Druhou je teorie Michaela Sawarda, významného představitele tzv. konstruktivistického obratu v politické reprezentaci, který se mimo jiné rozchází s pro Pitkin (a teorii politické reprezentace obecně) klíčovým konceptem responzivity.

⁷ Po vzoru Robyn Eckersley ji chápu jako „epistemologickou výzvu“. ECKERSLEY, Robyn. *The green state: rethinking democracy and sovereignty*. S. 148

1 Proč reprezentovat mimolidské?

Existuje celá řada důvodů, proč usilovat o politickou reprezentaci mimolidského. Uvedme nejprve několik příkladů, abychom se poté zabývali trojicí těch klíčových. Podle Janneke Vink by například reprezentace cítících zvířat měla posílit legitimitu liberálně demokratických institucí⁸; Andrés Cruz zase považuje zájmy demokratických příjemců včetně mimolidských entit za „epistemický vklad“, který může posílit epistemický potenciál demokratického rozhodování.⁹ Reprezentaci mimolidského lze také vnímat jako nástroj, který může podpořit konzervacionistické politiky, kroky k větší udržitelnosti nebo přispět k překonání extraktivistické logiky kapitalismu či systémů útlaku a dominance založených v hierarchizovaných dualismech (mysl/tělo, kultura/příroda, muž/žena atd.).¹⁰ A v neposlední řadě můžeme jako důvod k reprezentaci mimolidského chápat třeba i určitá posthumanistická či novomaterialistická ontologická východiska.¹¹ Ať už je ale zdůvodnění jakékoli, pochopitelně platí, že odpověď na otázku *proč* reprezentovat mimolidské v jednotlivých přístupech podmiňuje, *jak* je reprezentovat, a přirozeně také *kdo nebo co* přesně má být reprezentováno (např. zda uvažujeme někoho reprezentovat jako „individualitu, jako člena nějaké skupiny nebo jako nositele určité identity“¹²).

1.1 Etika a spravedlnost

V jádru většiny těchto argumentů je přesvědčení, že morální ohled je třeba brát i na některé bytosti či entity, které nejsou lidmi. Tento pohled není v rámci západní etiky, kterou do značné míry ovlivnil Immanuel Kant, samozřejmý. Kantova deontologická etika chápe jako členy morální komunity pouze *autonomní a rozumné* lidské bytosti, které jako jediné mohou být také účely samy o sobě.¹³ Kritériem morálního statusu je zde morální autonomie, schopnost

⁸ VINK, Janneke. *The Open Society and Its Animals*. Cham: Springer International Publishing, 2020. ISBN 9783030419240. S. 1-10

⁹ CRUZ, Andrés. The Case for Democratic Patients: Epistemic Democracy Goes Green. Online. *Ethic@*. 2019, roč. 17, č. 3, s. 423-444.

¹⁰ PLUMWOOD, Val. *Feminism and the mastery of nature*. London: Routledge, 1993.

¹¹ BURKE, Anthony; FISHEL, Stefanie. Across Species and Borders: Political Representation, Ecological Democracy and the Non-Human. In: *Non-Human Nature in World Politics*. Cham: Springer International Publishing, 2020, s. 33-52.

¹² O'NEILL, John. Representing People, Representing Nature, Representing the World. Online. *Environment and planning. C, Government & policy*. 2001, roč. 19, č. 4, s. 483-500. S. 496

¹³ JOHNSON, Robert and CURETON, Adam. Kant's Moral Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2024 Edition). Plato.stanford.edu. Online. Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.). ©2004-2022. Podle některých autorů nicméně Kant pokládá základy k rozšíření morální komunity za hranice lidského. MILKO, Michal. *Sentience jako kritérium morálního statusu* [online]. Praha, 2023 [cit. 2025-06-09]. Disertační práce. Univerzita Karlova. S. 61-62

určovat svou vůli pomocí rozumu. Nejenže podle Kanta pouze v tomto smyslu autonomní jedinci mohou být morálními aktéry, ale právě jen oni mohou být také morálními příjemci.¹⁴

Kategorie morálních aktérů (moral agents) a morálních příjemců¹⁵ (moral patients) označují dvě strany (ne)morálního jednání. Morální aktér je ten, jehož jednání můžeme morálně hodnotit – protože je z definice schopen přijmout morální zásady a na základě vlastního rozhodnutí podle nich jednat nebo nejednat, nese za své činy morální odpovědnost. Morální příjemce je ten, koho považujeme za člena morální komunity a jednání vůči němuž podléhá morálnímu hodnocení. Všichni morální aktéři jsou zároveň morálními příjemci, ne všichni morální příjemci ale (na rozdíl od toho, co tvrdí Kant) musí být morálními aktéry.¹⁶ Kteří to jsou? Odpověď přirozeně závisí na tom, jaké zvolíme kritérium pro morální status, nebo jinými slovy v čem spatřujeme základ vlastní (neodvozené) hodnoty daných mimolidských entit. S ambicí politicky reprezentovat zvířata se často pojí kritérium sentience¹⁷ – schopnosti subjektivně prožívat, vnímat a cítit, především zakoušet bolest a slast,¹⁸ může jím být ale třeba i inkluzivnější biologicky definovaný život či „vůle k životu“.¹⁹

V návaznosti na taková etická východiska mohou být důvodem k reprezentaci mimolidského také některé koncepce spravedlnosti. Například v pojetí ekologické spravedlnosti Davida Schlosberga chápeme jako nespravedlivé „narušení schopností nutných k fungování“ jednotlivce nebo systémů, a to včetně necítících entit nebo ekosystémů. Pokud například narušíme „fungování“ řeky a její „cíl“ vlít se do moře či udržovat život říčních organismů, nedopouštíme se podle něj nespravedlnosti jen na lidech či jiných cítících bytostech, kterým tím vznikne újma, ale také na řece samotné.²⁰ Ekologickou spravedlnost odlišujeme od tzv. environmentální spravedlnosti, která se zabývá především distribucí rizik spojených s životním prostředím v lidské společnosti. Tedy například tím, které skupiny jsou disproporčně vystaveny

¹⁴ BECKMAN, Ludvig a ROSENBERG, Jonas Hultin. The Democratic Inclusion of Artificial Intelligence? Exploring the Patency, Agency and Relational Conditions for Demos Membership. Online. *Philosophy & technology*. 2022, roč. 35, č. 2. S. 17

¹⁵ Překlad „příjemce“ pro anglické „patient“ přebírám z práce Milka (byť etymologicky věrnější by možná mohlo být třeba „strpitel“). V souladu s tím pak překládám „political/moral patency“ jako „politické/morální přijímání“.

¹⁶ MILKO, Michal. *Sentience jako kritérium morálního statusu*. S. 12-13

¹⁷ Stejně jako Milko budu dále používat tento anglicismus, ve formě přídavného jména mi však připadá adekvátní překládat „sentient“ jako „cítící“ (byť by někdy bylo dle mého příhodnější „vnímající“, budu v rámci snahy o jednotnou terminologii dále vždy překládat „sentient“ jako „cítící“).

¹⁸ Zevrubný argument pro morální ohled vůči cítícím bytostem formuluje např. Mark H. Bernstein.

BERNSTEIN, Mark H. *On moral considerability: an essay on who morally matters*. New York: Oxford University Press, 1998.

¹⁹ MILKO, Michal. *Sentience jako kritérium morálního statusu*. S. 39-44

²⁰ SCHLOSBERG, David. Ecological Justice for the Anthropocene. In: WISSENBURG, M. a SCHLOSBERG, D. (eds). *Political Animals and Animal Politics*. Palgrave Macmillan Animal Ethics Series. Palgrave Macmillan, 2014. s. 75-89.

hrozbám spojeným se znečištěním, nebo na koho nejvíc dopadá klimatická změna (dále také klimatická spravedlnost). Environmentální spravedlnost se zpravidla zabývá lidskou újmou spojenou s degradací životního prostředí, a proto není typickou motivací pro reprezentaci mimolidského, nicméně jak uvidíme, např. Robyn Eckersley toto pojetí rozšiřuje za hranice lidského a ve svém argumentu z něj vychází.²¹

Jonathan Pickering a John Dryzek v kontextu antropocénu zase hovoří o potřebě „planetární spravedlnosti“, která se nebude omezovat na jednotlivé státy a zahrne také budoucí generace a mimolidské entity. V jejich případě podle Dryzeka s Pickeringem k nespravedlnosti dochází, pokud jsou mařeny možnosti zajišťující jejich potenciál prosperovat.²² K mimolidskému se obrací také koncept „vícedruhové spravedlnosti“ (multispecies justice), který důsledně odmítá lidský excecionalismus a obrací pozornost „od fikce individualit ke skutečně ekologické soustavě vztahů, které udržují život.“²³ Podle proponentů tohoto přístupu přitom platí, že „jelikož se lidé a ostatní bytosti navzájem obklopují, ovlivňují a podporují, spravedlnost pro jednoho nelze oddelit od [vícedruhové spravedlnosti] pro všechny.“²⁴ Argumenty pro reprezentaci mimolidského může poskytnout i kompenzační spravedlnost, jak naznačuje příklad řeky Whanganui (Te Awa Tupua).²⁵

1.2 Demokracie

Vedle morálních principů a některých pojetí spravedlnosti mohou být zdůvodněním pro politickou reprezentaci mimolidského také principy demokracie. Jedním ze základních principů demokratické inkluze je tzv. princip všech dotčených (all affected principle, AAP) nebo také princip všech dotčených zájmů (all affected interests principle, AAIP). Ten jednoduše udává, že všichni, kdo jsou určitým rozhodnutím dotčeni, by se na něm měli podílet.²⁶ Zjevným

²¹ LOW, Nicholas a GLEESON, Brendan. *Justice, society, and nature: an exploration of political ecology*. London: Routledge, 1998. S. 102-158

²² DRYZEK, John S. a PICKERING, Jonathan. *The politics of the anthropocene*. Oxford: Oxford University Press, 2019. S. 68-73

²³ CELERMAJER, Danielle; SCHLOSBERG, David; RICKARDS, Lauren; STEWART-HARAWIRA, Makere; THALER, Mathias et al. Multispecies justice: theories, challenges, and a research agenda for environmental politics. Online. *Environmental politics*. 2021, roč. 30, č. 1-2, s. 119-140. S. 120

²⁴ Tamtéž

²⁵ CHARPLEIX, Liz. The Whanganui River as Te Awa Tupua: Place-based law in a legally pluralistic society. Online. *The Geographical journal*. 2018, roč. 184, č. 1, s. 19-30.

²⁶ Alternativou k principu všech dotčených zájmů je tzv. princip všech podrobených (all subjected principle). Ten předpokládá určitou formu aktérství, neboť udává, že zahrnutí do rozhodování by měli být ti, kteří budou právně zavázáni se rozhodnutím řídit, nebo budou v souvislosti s ním podléhat donucení. Pro inkluzi mimolidského tak nezakládá natolik zjevný důvod.

SAUNDERS, Ben. Defining the demos. Online. *Politics, philosophy & economics*. 2012, roč. 11, č. 3, s. 280-301. a BECKMAN, Ludvig a ROSENBERG, Jonas Hultin. The Democratic Inclusion of Artificial Intelligence?

problémem tohoto principu je jeho vágnost. Co znamená být rozhodnutím „dotčený“? Jakým způsobem či do jaké míry je potřeba být rozhodnutím dotčen, aby byl tento fakt skutečně důvodem pro demokratickou inkluzi? Kdo jsou všichni? A jak by mělo zahrnutí do rozhodování vypadat? Tuto neurčitost lze nicméně chápat i jako jistou výhodu, neboť je do značné míry právě tím, díky čemu se k tomuto principu mohou odvolávat nejen proponenti reprezentace mimolidského, ale obecně všichni ti, kteří se snaží upozornit na nespravedlivé vyloučení určitých skupin z rozhodování.²⁷ Zároveň je tak tento princip otevřen množství různých interpretací a v závislosti na nich pak může prohlubovat inkluzivitu v prostoru, čase, ale i, což je pro naše účely zásadní, v „kategorii“ – tedy zahrnovat i jiné kategorie entit, než zdravé dospělé²⁸ lidi.²⁹

Jednou z klíčových otázek pak v tomto kontextu je, zda mimolidské entity mají zájmy (předpokládejme, že právě zájmy jsou tím, co může být rozhodnutím dotčeno).³⁰ Velmi zjednodušeně lze říci, že typicky zájmy chápeme dvěma způsoby: buď jsou pro nás klíčové pocity, přání, či požadavky jejich nositele, nebo věříme, že jeho zájmy jsou (nebo alespoň mohou být) na těchto mentálních stavech (zcela či do určité míry) nezávislé.³¹ V tomto druhém pojetí se tak otevírá možnost vnímat jako zájmy např. biologické potřeby necítících entit. Podle Johna Basla mohou mít i necítící organismy zájmy proto, že jsou „teleologicky organizované v tom smyslu, že mají cíle. Něco je pro organismus špatné, pokud to tyto cíle maří, a něco je pro organismus dobré, pokud to tyto cíle prosazuje.“³² Teleologicky orientované podle něj mohou

²⁷ GOODIN, Robert E. Enfranchising all subjected, worldwide. Online. *International theory*. 2016, roč. 8, č. 3, s. 365-389.

²⁸ Principy demokratické inkluze a vymezení hranic lidu často předpokládají aktérství, kterým nedisponují děti nebo lidé s kognitivním postižením.

²⁹ Se specifitější formulací, která se zdá rozšíření AAP o mimolidské naopak vylučovat, pracuje třeba Goodin: „All and only the people whose interests would be relevantly affected by a law ought to have a vote on the enactment of that law.“ GOODIN, Robert E. a ARRHENIUS, Gustaf. Enfranchising all subjected: A reconstruction and problematization. Online. *Politics, philosophy & economics*. 2024, roč. 23, č. 2, s. 125-153. S. 125

³⁰ ROSENBERG, Jonas Hultin. The Democratic Inclusion of Nature: Exploring the Categorical Extension of the All-Affected Principle. Online. *Nordic Environmental Law Journal*. 2024, Special issue: Rights of Nature, National Interest, and Representation, s. 89-98. S. 93-94

³¹ BENDITT, Theodore M. The Concept of Interest in Political Theory. Online. *Political theory*. 1975, roč. 3, č. 3, s. 245-258. S. 245-246

Dodejme ještě, že rozlišení zájmů na „subjektivní“ a „objektivní“ a jejich určení není nikterak samozřejmé. Janneke Vink například v podobném duchu rozlišuje u zvířat preference (přání) a zájmy, které jsou objektivní a může je nahlédnout věda. Jenže co je v zájmu konkrétního zvířete (nebo člověka), je v posledku otázka filozofická. Věda nám například může ukázat, že některé zvířecí preference jsou pro ně zdravotně škodlivé (určitá strava, druh pohybu apod.), neodpovídá tím ale na otázku, zda bude jejich život lepší, bude-li delší a zdravější, nebo pokud bude naplněn tím, čemu se rádi věnují. Protože na otázku „dobrého života“ by si měl v liberálních demokratických společnostech odpovědět každý sám, chápeme jako primární zdroj pro politickou reprezentaci dospělých lidí jejich „subjektivně“ pojímané zájmy.

³² ROSENBERG, Jonas Hultin. The Democratic Inclusion of Nature: Exploring the Categorical Extension of the All-Affected Principle. S. 94

být i artefakty, a v tom smyslu i ty mít zájmy.³³ Zájmy necítících organismů konstatuje v rámci svého biocentrického přístupu také například Alfonso Donoso. Ten přijímá výše popsané rozdělení zájmů (lidé mají zájmy v obou smyslech) a míní, že „pokud je uspokojování určitých základních biologických potřeb a funkcí nezbytné pro to, aby jabloně a sekvoje byly takovou třídou bytostí, jakou jsou, neměli bychom popírat, že uspokojování těchto potřeb a funkcí je pro tyto nevědomé organismy relevantním zájmem.“³⁴ Podle jiných autorů jsou zájmy spjaty s kapacitou subjektivně pociťovat zhoršení nebo zlepšení úrovně své spokojenosti, pročež je sice připisují i mimolidským, ale pouze cítícím bytostem (o takové pojetí zájmů se, jak uvidíme, často opírají proponentky politické inkluze zvířat).

Vrátíme-li se k AAIP, doplníme, že k povaze „všech dotčených“ zájmů dodáváme „politicky relevantních“. Stejně jako nejsou všechny entity morálními příjemci, nejsou ani politickými příjemci. Některé nesplňují kritéria (která různí autoři nastavují různě) pro to, abychom na jejich zájmy brali politický ohled. Beckman a Rosenberg tak připomínají, že inkluze na základě principu všech dotčených zájmů není podmíněna pouze vztahem mezi individuální entitou a rozhodnutím, ale také vlastnostmi, na základě kterých se daná entita stává politickým příjemcem.³⁵ Pokud mezi ně řadíme sentienci, pak necítící organismy popisovanému principu demokratické inkluze nepodléhají, i kdybychom přijali argumenty o jejich zájmech. Podle dalšího výkladu principu všech dotčených zájmů je zde dokonce přítomen požadavek aktérství, protože demokratická inkluze rozšiřuje politický vliv a k jeho uplatnění je nutná alespoň minimální dispozice k politickému jednání.³⁶

Principy demokratické inkluze každopádně v argumentaci proponentů politické reprezentace mimolidského často figurují. Velká část z nich se odvolává právě k principu všech dotčených zájmů, nicméně například Sue Donaldson a Will Kymlicka obhajují reprezentaci domestikovaných zvířat principem sociálního členství. Politický status některých zvířat, jak uvidíme v části jim věnované, odvozují mimo jiné z povahy jejich vztahů a vzájemné závislosti s lidmi: „Podle našeho názoru je výsledkem domestikace to,“ píše v *Zoopolis*, „že zvířata jsou nyní adekvátně vnímána jako členové naší společnosti, přičemž členství zahrnuje právo na pobyt

³³ Tamtéž, s. 96

³⁴ DONOSO, Alfonso. Representing Non-Human Interests. Online. *Environmental values*. 2017, roč. 26, č. 5, s. 607-628. S. 613

³⁵ BECKMAN, Ludvig a ROSENBERG, Jonas Hultin. The Democratic Inclusion of Artificial Intelligence?

³⁶ ROSENBERG, Jonas Hultin. The Democratic Inclusion of Nature: Exploring the Categorical Extension of the All-Affected Principle. S. 97

(toto je jejich domov, patří sem), právo na zohlednění jejich zájmů při určování kolektivního nebo veřejného dobra společnosti a právo utvářet vyvíjející se pravidla interakce.“³⁷

2 Kdo/co je (politický) aktér?

Jak by snad mělo být z předchozí části patrné, v otázce toho, zda a jak mimolidské entity reprezentovat, hraje významnou roli, klasifikujeme-li je jako morální či politické aktéry nebo příjemce. Otázka aktérství je ale významná pro politickou teorii obecně. Například Ben Saunders princip všech dotčených zájmů kritizuje právě na základě toho, že nebere v potaz aktérství, které je přitom podle něj pro demokracii klíčové. Rozhodování jsou schopni pouze aktéři a snahy o inkluzi politických příjemců nejsou podle Saunderse namístě, neboť nemohou na rozhodování smysluplně participovat (což ovšem neznamená, že bychom měli ignorovat jejich zájmy).³⁸ Tato kapitola nejprve stručně představí možné pohledy na koncept aktérství a následně se zaměří na diskuzi o politickém aktérství zvířat.

Při hledání odpovědi na otázku, jak politicky reprezentovat zvířata, považuje právní filosofka Janneke Vink za určující, že cítící zvířata nejsou politickými aktéry. Nejsou schopna rozumět složitému lidskému světu a politickým institucím, utvářet si na ně názory, činit ve vztahu k nim informovaná rozhodnutí a ta pak srozumitelně komunikovat navenek (např. instruovat či autorizovat své reprezentanty). Kvůli nedostatečně rozvinutým kognitivním schopnostem nemohou být sama zvířata aktivními tvůrci politiky, to ale neznamená, že nejsou součástí demokratického společenství. Podle Vink bychom o nich tedy měli uvažovat jako o politických příjemcích.³⁹ Tímto pojmem se někdy v protikladu k politickým aktérům označují také děti nebo lidé s těžkým mentálním postižením, jejichž schopnost aktivního zapojení do politiky je, podobně jako ta zvířecí, omezená.⁴⁰ Jejich politická reprezentace je přitom myslitelná především díky konceptu tzv. trustees.

Zjednodušeně lze říci, že standartně uvažujeme o dvou způsobech politické reprezentace v závislosti na tom, jak chápeme roli reprezentanta. Trustees (česky např. opatrovníci, pro neexistenci vhodného ekvivalentu však budu nadále používat anglický výraz) se při reprezentaci řídí primárně vlastním nezávislým úsudkem (často je trustee reprezentace také pojímána jako

³⁷ DONALDSON, Sue a KYMLICKA, Will. *Zoopolis: a political theory of animal rights*. Oxford: Oxford University Press, 2011. S. 90

³⁸ SAUNDERS, Ben. Defining the demos.

³⁹ VINK, Janneke. *The Open Society and Its Animals*. S. 27-29

⁴⁰ Tamtéž, s. 32

reprezentace v zájmu celku, například národa, oproti partikulárním zájmům skupiny, která reprezentanta zvolila), tzv. delegates (pověřenci) naopak jednají podle přání a instrukcí reprezentovaného.⁴¹ Političtí příjemci by tak mohli být podle Vink politicky reprezentováni právě trustees, protože tento model klade na reprezentované menší nároky. Trustees na rozdíl od „delegate reprezentantů“ pouze netlumočí preference reprezentovaných (ti tedy preference ve vztahu ke konkrétním problémům ani nemusí mít), ale rozhodují v jejich zájmu dle vlastního názoru a svědomí. Političtí příjemci nicméně nemohou jejich reprezentaci účinně zhodnotit (tj. především je znovuzvolit nebo nezvolit), a podle Vink tak sílí riziko, že trustees své politické moci zneužijí. Jak líčím v kapitole 4.1, tento problém podle ní nemá uspokojivé řešení, a fakt, že zvířata nejsou politickými aktéry, je tak jedním z hlavních důvodů, proč v důsledku odmítá myšlenku jejich reprezentace v politických institucích.⁴² Na tom, zda jsou zvířata politickými aktéry, ovšem nepanuje ani mezi teoretiky a teoretičkami etiky zvířat shoda.⁴³

Předtím, než se dostaneme k polemice o politickém aktérství zvířat, je důležité připomenout, že filozofie ani politická teorie nepracují s jedinou ani jednoznačnou definicí aktérství jako takového. Obyčejně aktérstvím (agency) označujeme schopnost jednat, vědomě vyvíjet činnost, a to v protikladu k dějům, které nemají původce, ale pouze příčiny. Podle filozofa Luca Ferrero aktérství nakonec vždy označuje určitou schopnost, skrze niž lze vysvětlit „intuitivní rozlišení mezi účelovým (a případně záměrným) jednáním a pouhými událostmi.“⁴⁴ Aktérství tedy úzce souvisí s pojmy jako jsou autonomie, vůle, svobodná volba nebo moc⁴⁵.

O (ne)schopnosti (více či méně autonomně) jednat lze pak uvažovat na mnoha různých úrovních, od metafyziky přes psychologii jednotlivců po globální ekonomicko-politické struktury, a v závislosti na zvolené definici pak za aktéry považovat nejrozličnější entity. Podle Ferrery je ve filozofii aktérství za ideálního aktéra považován člověk⁴⁶, a proto aktérství, které podle něj náleží výlučně lidem, označuje termínem „plnokrevné“; spojuje jej například se

⁴¹ EULAU, Heinz; WAHLKE, John C a BUCHANAN, William. The role of the representative: some empirical observations of the theory of Edmund Burke. Online. *The American political science review*. 1959, roč. 53, č. 3, s. 742-756. S. 749-750 a REHFELD, Andrew. Beyond trustees and delegates. In: BUHLMANN, Marc. a FIVAZ, Jan. *Political Representation: Roles, representatives and the represented*. 2016, s. 29-47. S. 29

⁴² VINK, Janneke. *The Open Society and Its Animals*. S. 193

⁴³ DONALDSON, Sue; VINK, Janneke a GAGNON, Jean-paul. Realizing Interspecies Democracy: The Preconditions for an Egalitarian, Multispecies, World. Online. *Democratic theory (Brooklyn (New York, N.Y.))*. 2021, roč. 8, č. 1, s. 71-95. S. 81-82

⁴⁴ FERRERO, Luca. *The Routledge handbook of philosophy of agency*. London: Routledge, 2022. S. 3

⁴⁵ S aktérstvím někdy spojujeme také „self-hood“, tedy sebepojetí, individualitu či sebe-vědomí.

CARTER, Bob a CHARLES, Nickie. Animals, Agency and Resistance. Online. *Journal for the theory of social behaviour*. 2013, roč. 43, č. 3, s. 322-340.

⁴⁶ Dodejme, že nikoli bez přívlastků – nejčastěji „člověk“ v diskuzi o aktérství znamená dospělý a kognitivně zdravý člověk.

schopností plánovat, usilovat o cíle v dlouhodobém časovém horizontu nebo se sebezpoznáním a pochopením vlastních motivací.⁴⁷ Existují ale také filozofické i sociálněvědní přístupy, které aktérství zkoumají v jiných souvislostech, a jako rovnocenně „plnokrevné“ aktéry tak chápou například i zvířata, přírodní entity, technologie, neživé předměty nebo nehmotná vědomí.

2.1 Jsou objekty aktéry?

Jedním z nich je pojetí teorie sítí aktérů (actor-network theory, ANT) Bruno Latoura, ve které jsou ne-lidští aktéři (aktanty) chápáni jako rovnocenní těm lidským. ANT jako metodologie sociologického výzkumu se vymezuje proti některým tendencím, které podle Latoura realitu spíše zatemňují, než aby umožňovaly její poznávání. Zdůrazňuje především, že namísto vysvětlování jevů z pozice automatického předpokladu, že za nimi stojí nějaké „sociální síly“, by výzkumnictvo mělo zevrubně empiricky mapovat konkrétní případy – proměňující se sítě aktantů.⁴⁸ V tomto kontextu aktéra chápe jako „cokoli, co pozměňuje stav věci“⁴⁹, způsobuje změnu. Nehraje zde tedy roli, zda aktéři jednají záměrně či vědomě, jde jen o to, že mají nějaký vliv nebo dopad. Jejich „dělání“ (action; akce) zároveň nikdy není izolované od sítě dalších aktérů a jejich „dělání“: „Aktér není zdrojem akce ale pohyblivým terčem rozsáhlé škály entit, které se k němu hrnou,“⁵⁰ a „akce není prováděna pod plnou kontrolou vědomí; akce by měla být spíše vnímána jako zápleтка, uzel a konglomerát mnoha překvapivých souborů činitelů, které je třeba [v sociologickém výzkumu] pomalu rozplétat.“⁵¹ Latour tak ukazuje, že ne-lidské (ať už přírodní entity nebo artefakty) je zásadně promíšeno s lidským, a odmítá představu, že společnost je ryze lidský podnik vytvořený z výlučně lidských vztahů a sociálních interakcí, pro který je svět mimolidského pasivní nezúčastněnou kulisou.

John Dryzek zase navrhuje chápat jako aktéry přírodní entity. Uznání jejich aktérství by přitom podle něj „přinejmenším podpořilo respekt k přírodním objektům a ekologickým procesům.“⁵² Aktérství podle něj nutně nevyžaduje subjektivitu, a proto jej lze nacházet právě i v přírodě, která sice nedisponuje sebe-vědomím, ale je aktivní, živá a „prostoupena významy“.⁵³

⁴⁷ FERRERO, Luca. *The Routledge handbook of philosophy of agency*. S. 7-8

⁴⁸ LATOUR, Bruno. *Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory*. Oxford: Oxford University Press, 2005. S. 1-20

⁴⁹ Tamtéž, s. 71

⁵⁰ Tamtéž, s. 46

⁵¹ Tamtéž, s. 44

⁵² DRYZEK, John S. *Deliberative democracy and beyond: liberals, critics, contestations*. Oxford: Oxford University Press, 2002 – 2000. s. 148

⁵³ Tamtéž

Dryzek o aktérství přírody uvažuje v kontextu své obhajoby diskurzivního pojetí demokracie⁵⁴, pro které je klíčová komunikace. Přírodní entity podle něj disponují určitou komunikační kapacitou a rozpoznat v nich aktérství znamená, „že bychom měli naslouchat signálům, které z přírodního světa vychází se stejným respektem, jaký věnujeme komunikaci lidských subjektů, a chápat je jako vyžadující stejně pozornou interpretaci.“⁵⁵

2.2 Jsou zvířata politickými aktéry?

Pokud pod pojmem aktérství rozumíme „schopnost jednat, která je definována kapacitou volit mezi možnostmi (jakkoli omezenými) a jednat na základě učiněné volby,“⁵⁶ pak se jedná o vlastnost všech cítících bytostí.⁵⁷ Mezi teoretiky a teoretičkami politiky zvířat nepanuje spor o to, zda jsou zvířata⁵⁸ aktéry, ale o to, zda lze jejich aktérství klasifikovat jako politické. Vink vychází z práce morální a politické filozofky Angie Pepper, podle níž lze jako politické aktéry chápat pouze ty, kteří mohou „záměrně usilovat o ovlivnění institucí, zapojovat se do komplexních forem sdílené intencionality a představovat si alternativní politickou budoucnost.“⁵⁹ Sama pak za rozhodující kritérium politického jednání označuje to, že jím jeho původce „záměrně usiluje o ovlivnění politických institucí.“⁶⁰ Zvířecí jednání, které je některými autory a autorkami rámováno jako politické, např. útoky zvířat na jejich cvičitele, útoky ze zajetí⁶¹ nebo přítomnost na místech, kam „nepatří“, podle ní není vedeno takovým záměrem a označovat je za politické není bez rizik. Podle Vink taková interpretace znamená směřovat politické, společenské v širším slova smyslu a osobní, což je „ve světle věčně se rýsujícího totalitarismu riskantní dobrodružství.“⁶²

Sue Donaldson, Will Kymlicka a Eva Meijer patří mezi nejvýznamnější zastávce opačného stanoviska.⁶³ Donaldson se na problém politického aktérství dívá z druhého konce;

⁵⁴ Obecně by se dalo říct deliberativní, Dryzek nicméně používá termín „diskurzivní“, aby odlišil svůj kriticko-teoretický přístup od těch směrů deliberativně demokratické teorie, které se sbližují s liberálním konstitucionalismem. Tamtéž, s. vi

⁵⁵ Tamtéž, s. 149

⁵⁶ CARTER, Bob a CHARLES, Nickie. *Animals, Agency and Resistance*. S. 328

⁵⁷ Tamtéž

⁵⁸ Různě vymezená kategorie, Vink hovoří o cítících zvířatech, Donaldson s Kymlickou o zvířatech domestikovaných.

⁵⁹ PEPPER, Angie. *Political Agency in Humans and Other Animals*. Online. *Contemporary political theory*. 2021, roč. 20, č. 2, s. 296-317. S. 313-314

⁶⁰ DONALDSON, Sue; VINK, Janneke a GAGNON, Jean-paul. *Realizing Interspecies Democracy: The Preconditions for an Egalitarian, Multispecies, World*. S. 74

⁶¹ HRIBAL, Jason. *Fear Of The Animal Planet: The Hidden History Of Animal Resistance*. AK Press, 2011.

⁶² DONALDSON, Sue; VINK, Janneke a GAGNON, Jean-paul. *Realizing Interspecies Democracy: The Preconditions for an Egalitarian, Multispecies, World*. S. 82

⁶³ MEIJER, Eva. *When animals speak toward an interspecies democracy*. New York: New York University Press, 2019.

východním bodem pro ni není úvaha o tom, jaké schopnosti (domestikovaná) zvířata mohou mít nebo nemít, a co to znamená ve vztahu k předem definovanému konceptu politického aktérství, ale zkoumání způsobů, jakými zvířata už politicky působí a vyjednávají o normách a praktikách společnosti, ve kterém žijí.⁶⁴ Popírat možnost jejich politické participace by totiž znamenalo přitakat demokratickému deficitu, kterého jsme podle ní ve vztahu k domestikovaným zvířatům (DZ) svědky: „Morálním základem demokracie je právo všech, kterým je vládnuto, podílet se na utváření sdíleného společnosti na základě rovnosti a respektu; není jím (...) nějaký specifický mechanismus, jak toho dosáhnout.“⁶⁵

Neshoda Vink s Donaldson se v první řadě týká otázky, co lze považovat za *politické*. Vink chápe politiku v souladu s tradicí liberálního myšlení, které klade důraz na odlišení veřejné a soukromé sféry. Jak jsme viděli, vztahuje ji pouze k explicitně politickým institucím a zároveň je pro ni prostorem, ve kterém rozum hraje prim: „[J]sou to právě rozumové a intelektuální schopnosti, které jsou nezbytné pro aktivní zapojení se do kognitivně komplikovaného podniku, kterým politika (tj. formování pravidel určité společnosti) je.“⁶⁶ Donaldson naopak navazuje na tradici, která toto přísné rozdělení zpochybnila poukazem k tomu, že strukturálně znevýhodněné nebo utlačované skupiny často nemají (nebo historicky neměli) do formálně politické sféry vůbec přístup a jejich politika se musí odehrávat jinde. Strukturální znevýhodnění je pro formální politické instituce také často neviditelné. Co je politické tak podle ní nelze určit a priori, nýbrž pouze ve vztahu k fungování mocenských struktur v dané společnosti.⁶⁷ Slovy Kimberly K. Smith bychom tak neměli „dojít k závěru, že zvířata nemůžeme reprezentovat, protože nejsou politickými aktéry; namísto toho bychom měli politickou reprezentaci vnímat jako způsob, jak pro zvířata specifický druh politického aktérství vytvořit.“⁶⁸

Donaldson také upozorňuje, že idea politického aktérství založeného v určitých intelektuálních schopnostech je součástí opresivního myšlenkového rámce, který Stacy Clifford Simplican označila jako „Capacity Contract“⁶⁹. Politická teorie mnohdy definuje základní

⁶⁴ DONALDSON, Sue. Animal Agora: Animal Citizens and the Democratic Challenge. Online. *Social theory and practice*. 2020, roč. 46, č. 4, s. 709-735. S. 714

⁶⁵ Tamtéž, s. 730-731. Vidíme, že Donaldson zde nehovoří o „dotčených zájmech“, ale opírá svůj argument o určitou verzi principu všech podrobených (all subjected principle).

⁶⁶ DONALDSON, Sue; VINK, Janneke a GAGNON, Jean-paul. Realizing Interspecies Democracy: The Preconditions for an Egalitarian, Multispecies, World. S. 82

⁶⁷ DONALDSON, Sue; VINK, Janneke a GAGNON, Jean-paul. Realizing Interspecies Democracy: The Preconditions for an Egalitarian, Multispecies, World. S. 84

⁶⁸ SMITH, Kimberly. *Theory and Practice of Representing Nonhuman Animals* (March 9, 2011). Western Political Science Association 2011 Annual Meeting Paper. S. 8

⁶⁹ Tímto konceptem vysvětluje, stejně jako Carole Pateman v otázce genderu a Charles Mills v otázce rasy, jak liberální politická teorie vylučuje některé skupiny.

demokratické koncepty způsobem, který ospravedlňuje vylučování některých skupin z podílu na moci; v tomto případě těch, kteří mají nějaká kognitivní omezení. „Jeho současní obhájci přiznávají, že byla chyba vylučovat z politického aktérství ženy a chudé na základě jejich domnělých kognitivních nedostatků,“ vysvětluje Donaldson, „ale trvají na tom, že je správné a namísto vyloučit ty, o kterých tvrdí, že *skutečně* nepřekračují určité kognitivní a komunikační prahy, jako jsou zvířata, (malé) děti a lidé s (vážným) kognitivním postižením.“⁷⁰ Namísto nástroje k racionalizaci vyloučení by podle ní mělo být politické aktérství „právem, které máme všichni ve vztahu k ostatním jako ochranu před tyranií.“⁷¹

Model politického aktérství, který popisují Donaldson s Kymlickou, se tak primárně neopírá o schopnosti jednotlivce, ale o vztahy. Že politické aktérství není toliko vlastností jednotlivců, ale spíš něčím, co vzniká uvnitř a ze společenských vazeb, zdůrazňuje i Smith: „Ani v případě lidí politické aktérství skutečně neexistuje, dokud nevytvoříme instituce jako jsou volby a podobně, instituce, které nám umožní jednat politicky.“⁷² Donaldson a Kymlicka hovoří o „interdependent agency“ (vzájemně závislé aktérství), tedy o aktérství, které se rodí v interakci DZ a lidí. Domestikovaná zvířata se politickými aktéry stávají v součinnosti s lidmi, kteří jako „spolu-aktéři“ vytváří podmínky, v nichž jejich politický hlas může zaznít. DZ jsou „vtělenými aktéry“ (embodied agents), což znamená, že své politické aktérství nerealizují v jazyce, ale je spojené s jejich tělesností. Jako političtí aktéři mohou mimořechovými prostředky například vyjadřovat své preference, vyjednávat, přitakat nebo odporovat nějakému rozhodnutí či dokonce autorizovat své reprezentanty.⁷³ Jejich tělesné projevy jsou interpretovány lidskými spoluaktéry na základě vědeckého poznání či osobních zkušeností s daným zvířetem nebo druhem. Jednou z možných kritik Donaldson přístupu může být právě potenciálně problematický charakter takové „interpretace“ (např. Vink upozorňuje na riziko zneužití moci). Na tomto místě je tak vhodné doplnit, že v mnoha instancích toho, co Donaldson chápe jako možný projev zvířecího politického aktérství, by interpretace jeho tělesných vyjádření neměla být příliš problematická – politickým „vkladem“ zde může být prostě fakt, že zvíře něco dělá, nedělá, snaží se dělat nebo naopak nedělat.

MILLS, Charles W.: Stacy Clifford Simplican: The Capacity Contract: Intellectual Disability and the Question of Citizenship. (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2015. Pp. ix, 181.). Online. *The Review of politics*. 2016, roč. 78, č. 3, s. 485-487.

⁷⁰ DONALDSON, Sue; VINK, Janneke a GAGNON, Jean-paul. Realizing Interspecies Democracy: The Preconditions for an Egalitarian, Multispecies, World. S. 79; zvýrazněno v originále

⁷¹ Tamtéž

⁷² Tamtéž, S. 6

⁷³ Více k možnosti autorizace reprezentantů zvířaty v podkapitole 5.3

Jak se tedy mohou domestikovaná zvířata podílet na politice třeba výběrem místa, kde snášet vejce? Sue Donaldson popisuje dva modely jejich participace. První se zaměřuje na demokratizaci míst a rolí, ve kterých se DZ aktuálně nachází. Lidé zde mohou vytvořit podmínky k umocnění jejich politického hlasu v rámci vztahů v domácnosti, na pracovišti, farmách apod. Tím, že lidé pro DZ aktivně rozšíří pole možností, může dojít třeba k přehodnocení toho, jak často nebo s kým budou DZ pracovat. Ideálně tedy ke změně politiky dané instituce nebo i státu, například v podobě úpravy pracovního práva. (Přičemž tyto změny by vždy měly zůstat otevřeny dalšímu přehodnocení.) Druhý model participace by měl umocnit hlas DZ i v otázkách sociální organizace a zahrnout je také do formování kolektivní politické budoucnosti. Donaldson navrhuje jejich „osvobození do revitalizovaných veřejných prostorů (,zvířecí agora‘), kde mezi občany dochází ke spontánním a nepředvídatelným setkáním v prostoru, který mohou společně přetvářet.“⁷⁴

Oba modely participace vychází z přesvědčení, že domestikovaná zvířata disponují tzv. „macro-agency“. Tento pojem odkazuje k dispozici domestikovaných zvířat žít život různými způsoby (navazovat rozmanité druhy vztahů s lidmi i nelidmi, trávit čas různorodými činnostmi, na široké škále míst a v rozličných podmínkách) a jejich zájmu na objevování těchto možností a vybírání si z nich. Jinými slovy k faktu, že jsou autonomními bytostmi a nikoli pouze „zástupci druhu“ přísně determinovanými druhovou příslušností. Zatímco domestikovaným zvířatům zpravidla přiznáváme, a někdy i zprostředkováváme, „micro-agency“, tedy schopnost vybrat si například trasu procházky, druh krmiva nebo hračku, podle Donaldson bychom se měli ptát třeba i na to, zda s námi vůbec chtějí žít ve společné domácnosti. Domestikovaná zvířata nemohou jednotlivé možnosti (trávení času, formování vztahů) abstraktně zvážit, ale mohou „je zažít, vytvořit si informované preference, zájmy a individuální identity.“⁷⁵ Lidé mohou dávat DZ možnosti – nabízet a ukazovat jim různé druhy aktivit apod. V tomto procesu, který Donaldson nazývá „enabled agency“, tak zvířata naplňují své „makro-aktérství“ ve spolupráci s lidmi, kteří se je snaží seznámit s životními alternativami „v reakci na [jejich] projevy zájmu, preferencí, odporu, záměru a rozvíjející se identity.“⁷⁶

V rámci prvního modelu participace tak jde o možnosti, které DZ dáváme (můžeme je například učit nebát se vody, aby mohla, pokud by chtěla, plavat) v již existujícím vztahu, na již existujícím místě. Zvířecí agora, která je základem druhého modelu participace, by naproti

⁷⁴ DONALDSON, Sue. *Animal Agora: Animal Citizens and the Democratic Challenge*. S. 709

⁷⁵ Tamtéž, s. 719

⁷⁶ Tamtéž

tomu byla nově vzniknuvším prostorem, který by sloužil jako plátno pro zvířecí politické aktérství. Zvířecí agora by se proměňovala podle lidských i zvířecích potřeb a preferencí a tím ukazovala nové možnosti společenské organizace a mezidruhového soužití. Donaldson jako příklad zvířecí agory popisuje park s bazénem pro lidi, o který jeví některá DZ zájem. Lidští pozorovatelé⁷⁷ této situace (zvířatům je teplo, vyluzují zvuky směrem ke svým lidským společníkům, kteří už jsou v bazénu apod.) mohou iniciovat vznik nového bazénu, který by byl pro lidi i zvířata. Ten pak začínají využívat i lidé, kteří preferují nechlorovanou vodu, nebo děti, které se snáz učí plavat společně se zvířaty. Protože je nový bazén napájen z řeky, jedním z důsledků je i zvýšení zájmu o kvalitu této vody v řece.⁷⁸ V obou případech vidíme, jak zásadní je lidská role v tomto vztahovém aktérství. Divoká ani tzv. liminální zvířata (viz kapitola 4.2) tímto aktérstvím podle Donaldson disponovat nemohou, neboť jim chybí přesně to, co z DZ dělá DZ – vztah s lidmi, schopnost a vůle s nimi komunikovat, důvěra i morální nárok na hlubokou politickou participaci pramenící z členství v lidské společnosti.

⁷⁷ „community agents“; tamtéž, s. 729-730

⁷⁸ Tamtéž

3 Politická reprezentace zvířat

3.1 Janneke Vink: Základní práva zvířat

Janneke Vink se právním a politickým postavením zvířat v soudobých demokraciích zabývá ve své knize *The Open Society and Its Animals*. Jejich pozice podle ní neodpovídá tomu, jak se posunulo vědecké poznání a v souvislosti s tím i naše morální postoje k těmto bytostem. Stejně jako na blahu zvířat jí ale záleží (jak napovídá titul její knihy) také na blahu liberální demokracie, kterou větší zahrnutí zvířat do jejích institucí podle Vink nijak neohrožuje. Naopak, přehlížení zvířecí problematiky může nabourávat jejich legitimitu a podkopávat hodnoty, které stojí v samotném jádru liberální demokracie. Právě ambice bránit stabilitu liberálních demokracií a respekt k liberálně demokratickým principům jsou pro ni výchozím bodem pro úvahy o pozici zvířat v jejich rámci. Zdůrazňuje, že tyto principy (lidová kontrola vlády v podobě svobodných voleb, institucionalizovaná dělba moci, systém brzd a protiváh, rovná ochrana individuálních práv atd.), přestože tak byly v minulosti využívány, nejsou ze své podstaty antropocentrické a jejich přerámování v rámci mezidruhové demokracie nemusí znamenat jejich oslabení, ale naopak posílení.⁷⁹

Liberální demokracii chápe jako mechanismus pro zvažování zájmů (interests weighing mechanisms) a zájmy jsou také ústředním prvkem jejího uvažování o možné druhově inkluzivní reformě. Základním výchozím argumentem její knihy je, že některá zvířata zájmy mají, a proto je třeba brát je v liberálních demokraciích v úvahu. Opírá se při tom o definici zájmu Alasdaira Cochran, respektive Joela Feinberga, kteří pracují s pojmem well-being. „Bytost schopná vnímat pocity má automaticky well-being (blaho), protože její život se pro ni bude zlepšovat nebo zhoršovat v souladu s jejími subjektivními zkušenostmi, mimo jiné bolestí a slastí. S blahem jsou jí pak automaticky připsány zájmy, konkrétně zájem na udržení nebo zlepšení úrovně vlastního blaha.“⁸⁰

Zvířata, která nejsou cítící – o tom, která to jsou, podle Vink zcela rozhoduje věda – stejně jako neživé předměty nemají zájmy, ale pouze „podmínky“ (condition), které se mohou zlepšit či zhoršit, nicméně daná entita tuto změnu nemá kapacitu subjektivně pocítit. Ta zvířata, která naopak cítící jsou, ale podle Vink zájmy mají, a protože se těchto jejich zájmů politická rozhodnutí dotýkají, jsou v souladu s principem všech dotčených zájmů součástí politického společenství, z čehož pro ně plynou určitá politická práva. Vink ovšem, jak jsme viděli, zároveň

⁷⁹ VINK, Janneke. *The Open Society and Its Animals*. S. 1-12, 19

⁸⁰ Tamtéž, s. 19

odmítá, že by zvířata mohla být politickými aktéry, proto pro ně z výše uvedeného plyne konkrétně pasivní „právo být zohledněn“ (consideration right, také právo být vzat v úvahu).

Předtím, než Vink prozkoumá, jak toto právo institucionalizovat, formuluje několik podmínek, které by měly být při politickém zmocňování cítících zvířat naplněny. Podle nich musí liberální demokracie, mají-li zůstat legitimní,

1. vyhradit institucionální prostor (podmínka legitimacy),
2. ve kterém budou lidé (podmínka lidské asistence)
3. institucionálně zavázání (podmínka závazku)
4. k zohledňování nezávislých zájmů (podmínka nezávislosti)
5. cítících mimolidských zvířat, která se nachází na území daného státu (podmínka státního pobytu).

Druhý z požadavků reflektuje nutnou roli lidí v tomto procesu a přisuzuje jim zodpovědnost za respektování zvířecího práva na zohlednění a třetí má zajistit, že naplňování tohoto práva nebude závislé na lidské blahovůli. Požadavek nezávislosti pak udává, že zájmy cítících zvířat musí být posuzovány samy o sobě, nikoli ve spojení s nějakým zájmem lidským (např. zákaz nehumánní porážky jako otázka sekularizace); odmítá tedy tzv. „encapsulated interests“ (zapouzdřené zájmy; představa, že něčí zájmy nemusí být reprezentovány samy o sobě, protože jsou obsaženy, shrnuty, či „zapouzdřeny“ v zájmech někoho jiného, viz 5.2) a s nimi i argumenty prosazující reprezentaci zvířat jako nástroj pro mitigaci změny klimatu.

Jak tedy podle Vink v politicko-právním zmocnění zvířat prakticky postupovat, aby byly tyto požadavky naplněny a tím bylo zaručeno, jak míní, že při něm neutrpí liberálně demokratické principy? Obecně lze uvažovat o dvou způsobech institucionalizace práva na zohlednění, politickém a právním (byť sama Vink přiznává, že se jedná o zjednodušující rozlišení). Vink se zevrubně věnuje možnostem jeho zakotvení v politických institucích liberálních demokracií, například vyhrazením parlamentních míst pro reprezentanty zvířecích zájmů, jmenováním zvířecího ombudsmana nebo ustavením komise, která by se podílela na rozhodování o otázkách týkajících se životních podmínek zvířat. Neopomínají přitom výzvy, které s sebou politická reprezentace zvířat přináší (a které částečně vyvstávají i u reprezentace mimolidského obecně) a jež lze formulovat v následujících šesti otázkách: 1) mohou být vůbec zvířata politicky reprezentována lidmi? 2) jak určit správný obsah reprezentace? 3) jak předejít zneužití moci ze strany zvířecích reprezentantů? 4) jak velkou mocí by měli zvířecí reprezentanti

disponovat? 5) jak kontrolovat demokratické náklady zmocnění zvířat? a 6) jak se institucionálně vypořádat s heterogenitou zvířecích zájmů?

Jak již bylo řečeno v kapitole o politickém aktérství, Vink zvířata za politické aktéry nepovažuje: „Naše komunikace se zvířaty zdaleka není ideální, zvířata nemohou porozumět politice, nedokážou uvažovat o světě tak, jak to politická činnost vyžaduje.“⁸¹ To je ale podle ní automaticky nevylučuje z nároku na politickou reprezentaci. Jednak upozorňuje na to, že existují i lidské politické příjemce, kteří se zvířaty tato omezení sdílejí a jejich nárok na politickou reprezentaci není zpochybňován, jednak považuje za řešení trustee reprezentaci. Vink se také obrací k teoretikům zabývajícím se reprezentací budoucích generací Gregory S. Kavkovi a Virginii Warren, podle kterých by neschopnost reprezentovaného instruovat reprezentanta vylučovala možnost reprezentace pouze v případě, pokud by reprezentant neměl žádné tušení o jeho možných zájmech, což se u zvířat říct nedá.

Pokud vzhledem k výše uvedeným omezením zvířata nemohou své reprezentanty instruovat, z čeho ti mohou při jejich reprezentaci vycházet? Klíčovou roli v této otázce hraje pro Vink rozlišení preferencí a zájmů. V našem zájmu jsou věci, které pozitivně ovlivní naše blaho (well-being). Naše preference, tedy to, co chceme, jim ale nemusí vždy odpovídat. V liberálních demokraciích hrají lidské preference v politické reprezentaci prim a „iracionální preference“, jak je Vink nazývá, mají stejnou politickou váhu jako ty „racionální“. To je dáno respektem k autonomii jednotlivce a předpokladem, že lidé disponují kapacitou rozumět světu, poznat vlastní zájmy i domýšlet důsledky svých činů. Vink připouští možnost, že by i některá zvířata mohla mít reflektované „iracionální preference“ (tedy tužby, na kterých trvají i s vědomím toho, že jdou proti jejich zájmům) a v takovém případě by je jejich reprezentanti měli respektovat – v naprosté většině případů ale podle Vink zvířata nejsou schopná učinit takové informované rozhodnutí. Jinými slovy: lidé jsou politickými aktéry, proto je třeba je reprezentovat na základě jejich preferencí, zvířata jsou politickými příjemci a stejně jako pro lidské politické příjemce jsou adekvátním zdrojem pro jejich reprezentaci jejich zájmy. Důležité je si také uvědomit, že problémem zde není nutně neschopnost zvířat své preference vyjádřit (lze předpokládat, že v mnoha případech je možné je vyčíst z jejich chování), ale jejich neschopnost své preference dostatečně zvážit. Reprezentanti zvířat by měli jejich preference respektovat natolik, nakolik nejsou v konfliktu s jejich zájmy. V určování toho, co v jejich

⁸¹ Tamtéž, s. 128

zájmu je, „je pak musí vést vědecká fakta, zkušenost a racionalita.“⁸² Více než reprezentanty zvířat by tak měli být reprezentanty jejich zájmů.⁸³

Politická reprezentace zvířat lidmi je tedy podle Vink možná a obsah této reprezentace by měl být určen jejich (především díky vědě objektivně nahlédnutelnými) zájmy. Analýza zbylých čtyř výzev nicméně Vink dovádí k závěru, že politické instituce liberální demokracie nejsou vhodným prostředím k ukotvení zvířecího práva na zohlednění. Protože jsou zvířata politickými příjemci a své reprezentanty nemají možnost volit, kontrolovat, instruovat ani hodnotit, je nutné ošetřit, že jejich trustees nezneužijí svou moc jinými odpovídajícími prostředky. Tradiční lidová kontrola v podobě voleb s sebou v případě zvířecích trustees nese podle Vink závažná rizika – pokud by byli reprezentanti závislí na hlasech lidských voličů, hrozilo by, že svou agendu budou také přizpůsobovat jejich zájmům na úkor zájmů zvířat. Tomu je možné předejít buď tím, že by zvířecí trustees mohli sloužit pouze jeden mandát, nebo tím, že by byl jejich mandát naopak doživotní. Nezmizel by tím ovšem problém autorizační volby, ve které by podle Vink hrozilo, že bude lidský elektorát vybírat takové zvířecí trustees, od kterých by mohli očekávat reprezentaci vlastních zájmů. Zároveň by v případě doživotního nebo neopakovatelného mandátu zvolení trustees nebyli nikomu odpovědní. Existuje sice varianta ustavit pro tento účel dozorčí orgán nebo zvířecí reprezentanty zavázat odpovědností soudům, ani jedna z těchto možností však podle Vink není žádoucí. Problém obsazování dozorčího orgánu nemá uspokojivé řešení.⁸⁴

Pokud by měli být zvířecí trustees odpovědní soudům, bylo by nutné formulovat právní předpisy, podle nichž by se měli řídit a jejichž překročení by následně soud vyhodnocoval. Zevrubnost těchto instrukcí by pak určovala, jak substantivní by bylo toto soudní vyhodnocení. Pokud by tyto instrukce byly pouze obecné, soudy by je při posuzování jejich naplnění musely substantivně politicky interpretovat, čímž by narušovaly hranice dělby moci. Pokud bychom tomu chtěli předejít, museli bychom je formulovat obsáhle a specificky, nicméně “složitost (vzájemně protichůdných) zvířecích zájmů prakticky neumožňuje formulovat pro zvířecí reprezentanty adekvátní podrobné instrukce předem.“⁸⁵ Zároveň bychom stále zůstali s nevyřešenou otázkou, kdo by měl být autorem těchto pravidel (která do velké míry určují

⁸² Tamtéž, s. 136

⁸³ Tamtéž, s. 131-137

⁸⁴ Tamtéž, s. 161; pro zdůvodnění viz dále

⁸⁵ Tamtéž, s. 162

politiku trustees). Žádná z těchto variant by ostatně daný problém – tedy otázku toho, kdo by měl zájmy zvířat reprezentovat a jak zabránit zneužití moci – nevyřešila.⁸⁶

Vedle popsaných úprav institucí samotných se Vink věnuje také druhému souboru strategií, kterými lze riziko zneužití moci eliminovat. Jedná se o mechanismy pro výběr jednotlivců na základě určitých charakteristik, které mají zaručit soulad zájmů těchto lidí se zájmy jimi zastupovaných zvířat. Namísto institucionálních pojištěk se tento přístup spoléhá na dobře nastavená kritéria pro výběr reprezentantů, která mají zajistit, že se jimi stanou pouze ti, kteří o moc s takovou pozicí spojenou usilují z upřímného odhodlání hájit zvířecí zájmy. V případě reprezentace budoucích lidí například Andrew Dobson navrhl vybírat takové kandidáty, kteří byli součástí environmentálního lobby, což by mělo svědčit o jejich upřímném zájmu o záležitosti budoucích generací. V případě zvířecích reprezentantů by tato formální kritéria mohla být založena na doložitelných skutečnostech svědčících o pozitivním přístupu ke zvířatům, jako je například členství v organizaci zabývající se právy a ochranou zvířat, doprovolnictví v útulku nebo povolání, jehož podstatou je péče o zvířata a jejich blaho, například veterinární lékařství.⁸⁷

Zároveň by vedle pozitivních požadavků, které by kandidáti musely splňovat, mohly být zahrnuty i negativní – zvířecím trusteeem by se nesměl stát nikdo, kdo se v minulosti například dopustil týrání zvířat nebo je náplň jeho povolání jednoznačně v rozporu se zvířecími zájmy – tedy například řezníci nebo majitelky velkochovů. Podle Vink je nicméně sporné, nakolik by naplnění těchto kritérií skutečně zabránilo zneužití moci. I pokud by byl předpoklad, že například veterinářům leží blaho zvířat na srdci tolik, že nebudou zneužívat svou moc, podepřen relevantními důkazy (v takovém případě by k tomuto řešení sama Vink zřejmě přistupovala s menší skepsí), bylo by velmi těžké tato kritéria určit. Vink uvádí příklad spojený s reprezentací budoucích lidí – jsou lidé s dětmi vhodnými kandidáty, protože mají upřímný zájem o budoucnost svých potomků, nebo naopak nevhodnými, protože lidé s upřímným zájmem o budoucnost dětí spíše nemají? Takové kritérium by dle mého sice mělo být v první řadě diskvalifikováno jako nepřipustně diskriminační, argument Vink nicméně ukazuje problematická místa tohoto přístupu. Upozorňuje navíc, že s výběrem kandidátů na základě nastíněných kritérií může docházet také k nezamýšlenému výběru kandidátů s určitým světovým názorem.

⁸⁶ Tamtéž, s. 163

⁸⁷ Tamtéž, s. 152

Nakolik určité (ke zvířecímu wellbeingu přispívající) povolání nebo členství v nějaké organizaci koreluje s jistými politickými stanovisky, natolik hrozí, že právě tato budou mezi zvířecími trustees nezáměrně, neartikulovaně a možná neviditelně nadreprezentována a privilegována. Jiné perspektivy by pak mohly být stejně skrytě z reprezentace zvířat vyloučeny. U členstva organizací, ve kterých je obhajoba práv zvířat součástí širší environmentální agendy je například možné předpokládat, že za zájem zvířat by považovali i politiky vedoucí k mitigaci změny klimatu, u veterinářů nebo kandidátů vybraných na základě jiného kritéria by tato perspektiva mohla chybět; mohli by například prosazovat snížení daní pro farmakorporace za účelem rozšíření dostupnosti léčiv pro domácí zvířata. Nastavení těchto kritérií tak do jisté míry opět určuje, jakou politikou budou trustees zvířecí zájmy prosazovat a na co se bude soustředit jejich pozornost. „Vzhledem k tomu, že zájmy zvířat nejsou snadno identifikovatelné a že rozhodně nejsou ‚pravdou‘, kterou mohou nahlédnout pouze veterináři a členové organizací za práva zvířat,“ vysvětluje Vink, „je nejlepší, když se otázka, jaké jsou jejich zájmy a jaké politiky jim mohou nejlépe sloužit, pluralisticky diskutuje a zodpovídá v otevřené společenské diskusi, nebo když na ni odpovídají ti, kteří mají největší právo tuto ‚pravdu‘ znát: vědci z oborů týkajících se zájmů zvířat.“⁸⁸ Tato kritika výběru osobností na základě předem daných vlastností, totiž že každá charakteristika může mít skrytou korelaci se substantivnějším světovým názorem, platí podle Vink obecně, pročez ji vylučuje i jako řešení problému ustavení nevoleného dozorcího orgánu nad zvířecími trustees zmíněného výše.

Jak velkou mocí by měli zvířecí reprezentanti disponovat? Podle Vink je nutné zajistit, aby bylo respektováno právo na zohlednění, přičemž tvrdí, že „pokud mají lidští reprezentanti takovou moc, že mohou v praxi negovat politický přínos těch zvířecích, pak není zohlednění zájmů zvířat institucionálně zajištěno.“⁸⁹ Na druhou stranu je ale také třeba zajistit adekvátní reprezentaci lidí, proto vylučuje jako řešení právo veta zvířecích trustees a její úvahy sbíhají k otázce počtu reprezentantů zvířat. Rovná reprezentace je v tomto případě těžko uskutečnitelná, protože i když pomineme neproveditelnost přesného součtu, je jasné, že jednotlivých cítících zvířat bude na území státu více než lidí, a rovné zastoupení ve prospěch zvířat Vink označuje za „instinktivně nepřijatelné,“ protože politické aktérství má podle ní objektivně větší hodnotu než politické přijímání.⁹⁰ Zájmy cítících zvířat a lidí jsou si rovny, nicméně politický vklad lidí jako politických aktérů je hodnotnější, neboť „přinášejí nejen své zájmy, ale také uvážené politické

⁸⁸ Tamtéž, s. 155

⁸⁹ Tamtéž, s. 164

⁹⁰ Tamtéž, s. 172

preferance a názory, dlouhodobé vize o celkovém směřování politiky a obecně schopnosti udržet stát a vládu v chodu.“⁹¹

Dalším problémem rovného zastoupení by v tomto případě byl vliv, který by nevolení zvířecí trustees měli na rozhodování o komplexních abstraktních otázkách, „které vyžadují pokročilé a sofistikované posouzení, jako jsou otázky týkající se ústavních struktur státu.“⁹² Podle Vink by zvířecí trustees měli rozhodovat pouze o záležitostech, které se *přímo* týkají zvířecích zájmů. Zvířata totiž zpravidla nemají politické ideály nebo v ideologii ukotvené preference týkající se politického uspořádání, a jejich reprezentanti tak nemají legitimitu k rozhodování o „obecném směřování a budoucnosti liberálně demokratických institucí.“⁹³ Pokud bychom na základě těchto argumentů přijali, že lidé a jejich reprezentanti mají disponovat disproporčně větší mocí, museli bychom také určit adekvátní poměr jejich sil. Každý nastavený poměr mezi počtem lidských a zvířecích reprezentantů je ale podle Vink nahodilý, což je vzhledem k jeho významu nepřijatelné. Zároveň podle ní *žádný* poměr *nezajistí* jak naplnění zvířecího práva na zohlednění, tak odpovídající respekt k lidským zájmům a preferencím, protože tyto dva cíle se, míní Vink, vzájemně vylučují.⁹⁴ Problém dělby moci tedy nelze uspokojivě vyřešit.

Nakonec je podle Vink překážkou pro přijetí zvířat do politických institucí i heterogenita jejich zájmů. Zvířata jako skupina nemají shodné zájmy a konflikty jsou přítomné jak mezi jednotlivými zvířaty, tak druhy. Protože na problematiku nahlíží optikou liberálního individualismu, chápe cítící zvířata jakožto vnímající individuality a nositele zájmů (a právě jako taková mají podle ní nárok na určitá práva a reprezentaci obecně). Její přístup se tak liší například (ale nejen) od environmentálně holistických přístupů – zatímco ty by zdůrazňovaly sdílené zájmy, Vink o nich uvažuje jako o mnohdy protichůdných. V případech, kdy se jedná o kořist a predátora (sama Vink mluví o tom, že zájmy lišek jsou v konfliktu se zájmy zajíců), je holistický argument možná přesvědčivější (v zájmu obou je nakonec zdraví sdíleného ekosystému, přemnožené populace zajíců by se zmenšily zdroje potravy apod.), nicméně s

⁹¹ Tamtéž, s. 172-3

⁹² Tamtéž, s. 173

⁹³ Tamtéž. Tento bod nicméně vybízí k polemice. V první řadě není úplně jasné, které záležitosti se zájmů zvířat dotýkají „přímo“. Především ale dle mého není samozřejmé, že zvířecí reprezentanti nemají legitimitu k rozhodování o „obecném směřování liberálně demokratických institucí“, *protože* zvířata nemají ve vztahu k těmto otázkám preference. Jednak chápu trustee reprezentaci, o které sama Vink hovoří, právě jako nástroj, který umožňuje reprezentantovi legitimně rozhodovat jménem reprezentovaného o záležitostech, na které tento nemusí mít vyhraněný názor ani jim rozumět. Pokládám to také za běžnou praxi v ustavených liberálních demokraciích – mnou volení reprezentanti mohou legitimně rozhodovat o „ústavní struktuře státu“ i „obecném směřování institucí“, aniž bych ve vztahu k těmto otázkám skutečně musela mít preference.

⁹⁴ Tamtéž

pojetím proponentů zvířecích práv se v důsledku nemusí vylučovat. Vink každopádně hledá strategii pro reprezentaci heterogenních a potenciálně konfliktních zájmů. Jednou z možností je, aby jednotliví trustees reprezentovali zájmy určité „kategorie“ zvířat, což ale považuje za neproveditelné vzhledem k nemožnosti tyto kategorie smysluplně určit. Druhou možností je niterné zvažování (internal weighing), tedy proces, ve kterém by jednotliví trustees sami promýšleli a zvažovali jednotlivé zvířecí zájmy a nakonec rozhodli, který z nich je nejzávažnější. Toto řešení je však těžko proveditelné jednak kvůli náročnosti zmapování veškerých dotčených zvířecích zájmů, jednak kvůli nárokům, které klade na objektivitu reprezentanta. Na tomto mentálním procesu by podle Vink spočívala celá legitimita zvířecí reprezentace, a pokud by vnitřně zvažující opomněl nějaký dotčený zájem nebo nebyl schopen zpracovat vlastní předsudky a být skutečně objektivní, znamenalo by to porušení jí formulované podmínky závazku. Klást na reprezentanty takové nároky (zároveň bez možnosti kontroly) je podle ní v podstatě nemožné.

Z výše uvedených důvodů tak Vink dochází k tomu, že politické instituce nejsou vhodným místem pro praktické uplatnění zvířecího práva na zohlednění; zásadní překážkou je zde podle ní fakt, že zvířata nejsou politickými aktéry.⁹⁵ Přesto trvá na potřebě reprezentace citících zvířat, konkrétně na institucionalizaci jejich práva na zohlednění. K tomuto účelu, míní, je nejvhodnější ústavně zakotvit základní práva zvířat, která by právně zavazovala všechny státní orgány k bezpodmínečnému zohlednění nejzásadnějších zájmů citících zvířat.⁹⁶ Přestože souhlasím s Robertem Garnerem, podle nějž Vink poněkud přeceňuje problémy spojené s politickým zmocněním (enfranchisement) zvířat⁹⁷, je to zároveň důvod, proč její přístup v této práci představuji – poctivě totiž mapuje překážky, které z liberálně demokratického pohledu při promýšlení politické reprezentace (nejen) zvířat vyvstávají.⁹⁸ Na rozdíl od ostatních autorů a

⁹⁵ Tamtéž, s. 193

⁹⁶ Tamtéž, s. 324

⁹⁷ Mimo jiné se dle mého nabízí i jiné interpretace „práva být zohledněn“ a toho, co znamená „být vzat v úvahu“ a jak to zajistit. Podle Vink není právo na zohlednění adekvátně institucionálně zajištěno, pokud mají lidští reprezentanti moc jej v praxi přehlasovat. V rámci argumentu její knihy, totiž že institucionálně zajistit mohou toto „zohlednění“ pouze ústavně zakotvená základní zvířecí práva, sice rozumím její logice, ale nejsem si jinak jistá, proč by k zajištění *zohlednění* byla nutná většina; jinými slovy proč by zohlednění daného zájmu bylo zajištěno jen společně se zajištěním jeho prosazení. Institucionálně *zajistit*, že rozhodující orgán něco vezme v úvahu (consider) myslím není vůbec možné. Pokud usilujeme o to, aby se v rámci demokratického rozhodování skutečně braly zvířecí zájmy v úvahu, bylo by možná smysluplnější uvažovat o tom, jak instituce nastavit tak, aby posilovaly náš ohled vůči nim. Ustavení základních zvířecích práv znamená samo o sobě jen právní záruku, že nerespektování těch *nejzákladnějších* zvířecích zájmů bude sankcionováno. Lze si nicméně představit, že k tomu, aby lidé v pozicích moci při rozhodování skutečně vzali zájmy (nejen ty nejzákladnější) zvířat v úvahu, by mohla vést spíše např. deliberace předcházející hlasování, kde by měli zvířecí reprezentanti prostor vystoupit.

⁹⁸ GARNER, Robert. The Case for an Interspecies Theory of Democracy. Online. *Journal of animal ethics*. 2022, roč. 12, č. 1, s. 96-102.

autorek, kterým se v této práci věnuji, je výraznou strážkyní statu quo, a její přístup je tak osvětlující ukázkou toho, jaké způsoby politické reprezentace mimolidského jsou (ne)myslitelné v kontextu stávajícího politického systému.

3.2 Sue Donaldson, Will Kymlicka: Zvířata jako občané

Rozšíření konceptu základních práv na zvířata, ke kterému Vink dochází v závěru své knihy, je pro Sue Donaldson a Willa Kymlicku pouze prvním krokem. Tato nedotknutelná práva podle nich náleží všem cítícím zvířatům, neboť jejich subjektivní prožívání, které znamená dispozici k „slasti a bolesti, frustraci a uspokojení, radosti a utrpení, nebo strachu a smrti“⁹⁹, vyžaduje speciální ochranu.¹⁰⁰ Existují ale také zvířata, která by měla mít, na základě svého zapojení do lidských (ve skutečnosti vícedruhových) společností, vedle negativních práv také právo tato společenství spoluvytvářet, tedy ovlivňovat podobu jejich zákonů, institucí a norem.¹⁰¹

Donaldson a Kymlicka rozdělují zvířata do tří kategorií: domestikovaná, liminální a divoká. Všechny skupiny by měly být reprezentovány v politickém rozhodování a rozpoznány pro svůj (od občanství odvozený) politický status. Domestikovaná zvířata byla lidmi záměrně šlechtěna k tomu, aby vyhovovala lidským zájmům, s lidmi žila a pracovala. „Po většinu lidské historie byl tento vztah hluboce nespravedlivý,“ píše Donaldson s Kymlickou, „domestikace se vyznačovala násilným vězněním, manipulací a vykořisťováním zvířat ve prospěch člověka.“¹⁰² Někteří teoretici zvířecích práv považují za jedinou cestu ven z této nespravedlnosti lidmi řízené vyhnutí domestikovaných zvířat – podle Garyho Francione bychom se o žijící DZ měli postarat, nicméně z morálních důvodů je potřeba zajistit, aby se dále nemnožila.¹⁰³ Podle Donaldson a Kymlicky bychom se ale měli namísto toho pokusit učinit vztah lidí a DZ spravedlivým, což bude možné pouze tehdy, uznáme-li DZ za plnoprávné občany.¹⁰⁴ Jakožto původci jejich situace (která zahrnuje třeba to, že většina z nich nemá, alespoň v danou chvíli, možnost „vrátit se do divočiny“ a žít zcela nezávisle na člověku) jim dlužíme spravedlivé zahrnutí do našich společenských a politických uspořádání. Účast na nich by přitom bez přiznání plného občanství pro DZ znamenala jejich podřízené postavení.¹⁰⁵

⁹⁹ DONALDSON, Sue a KYMLICKA, Will. *Zoopolis: a political theory of animal rights*. S. 25

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 24

¹⁰¹ DONALDSON, Sue. *Animal Agora: Animal Citizens and the Democratic Challenge*. S. 710

¹⁰² DONALDSON, Sue a KYMLICKA, Will. *Zoopolis: a political theory of animal rights*. S. 73

¹⁰³ Tamtéž, s. 77-78

¹⁰⁴ DONALDSON, Sue. *Animal Agora: Animal Citizens and the Democratic Challenge*. S. 710

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 711 a DONALDSON, Sue a KYMLICKA, Will. *Zoopolis: a political theory of animal rights*. S. 101

Občanství ale není pouze zárukou práv; od nositelů tohoto statusu se předpokládá aktivní role a jsou na ně kladeny určité nároky. Donaldson s Kymlickou se odvolávají ke třem základním dispozicím, které občanství vyžaduje: „(i) schopnost mít subjektivní dobro a sdělovat je; (ii) schopnost dodržovat společenské normy/spolupráce; (iii) schopnost podílet se na spoluutváření zákonů.“¹⁰⁶ Tradičně se podle nich tyto podmínky interpretují zbytečně „racionalisticky“, a kladou tak neadekvátně vysoké nároky na kognitivní schopnosti adeptů na občanství. Pokud například schopností dodržovat společenské normy implicitně míníme schopnost rozumět zdůvodněním těchto norem a schopnost dodržovat je kvůli těmto zdůvodněním, pak se jako občané nemohou kvalifikovat ani děti nebo lidé s vážným mentálním postižením.¹⁰⁷ Proto Donaldson s Kymlickou tato kritéria reinterpretovali tak, aby odrážela i realitu „vázaných aktérů“. Občanství podle nich tedy vyžaduje „(i) schopnost vyjadřovat své subjektivní dobro, které se ukazuje v různých formách chování a komunikace; (ii) schopnost dodržovat sociální normy prostřednictvím vývoje vztahů založených na důvěře; a (iii) schopnost podílet se na utváření podmínek interakce.“¹⁰⁸

Divoká zvířata (DiZ) jsou naopak v naplňování svých základních potřeb na člověku nezávislá, lidé pro ně nehrají žádnou roli při obstarávání potravy, úkrytu, ani společnosti, a lidské infrastruktury se vyhýbají. Mimo tuto každodenní nezávislost jsou však do velké míry zranitelná vůči dopadům lidské činnosti, ať už se jedná o úplnou destrukci jejich životního prostředí, změnu životních podmínek (např. v důsledku znečištění nebo změny klimatu) nebo bezprostřední násilí při jejich lovu (nehledě na jeho účely). Situace DiZ se tedy od situace těch domestikovaných v zásadních aspektech liší, DiZ jsou ve vztahu k lidským politickým společenstvím „dotčena třetí stranou“.¹⁰⁹ Podle Donaldson a Kymlicky je vhodným krokem ke spravedlivějším lidsko-DiZ vztahům teritoriální suverenity, kterou bychom jim měli přiznat na území, ze kterého žijí. „Pokud je rozkvět členů společenství spojen s jejich schopností udržet si na svém území vlastní formy společenské organizace, pak je poškozujeme a dopouštíme se nespravedlnosti, pokud jim vnucujeme cizí vládu, a suverenity je nástrojem, který je použit na ochranu před touto nespravedlností,“¹¹⁰ zdůvodňují svůj návrh Donaldson s Kymlickou. Vztahovat se k DiZ jako k suverénovi na daném území by pro lidi neznamenal pouze nevměšování se. Jejich suverénní status bychom měli střežit a především máme povinnost

¹⁰⁶ Tamtéž, s. 103

¹⁰⁷ Tamtéž, s. 103-104

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 104

¹⁰⁹ DONALDSON, Sue. *Animal Agora: Animal Citizens and the Democratic Challenge*. S. 710

¹¹⁰ DONALDSON, Sue a KYMLICKA, Will. *Zoopolis: a political theory of animal rights*. S. 172

zajistit, aby zvířata (divoká, domestikovaná i liminální) nebyla připravena o vztahy a podmínky, na kterých závisí. Aktivně bychom měli minimalizovat rizika, která s sebou lidská koexistence s DiZ nese (například přemístit nebo upravit lidskou infrastrukturu v hraničních oblastech tak, aby naše setkání byla bezpečnější pro obě strany), i činnosti, jejichž vedlejší účinky mají na DiZ negativní dopady.¹¹¹ K prosazení suverenity DiZ bude zapotřebí lidských proxies (zástupců), kteří mají rovněž reprezentovat jejich práva jako svrchovaných společenství i po ustavení jejich suverenity v národních i mezinárodních institucích.¹¹²

Liminální zvířata (LZ) se v otázce blízkosti k člověku pohybují mezi DZ a DiZ. Jedná se o zvířata, která žijí v blízkosti lidských obydlí a do větší či menší míry se adaptovala na život ve světě lidí a jejich výtvarků (jsou tzv. synantropní). Liminální zvířata žijí mezi námi z rozličných důvodů; některá z nutnosti, protože o svůj původní biotop přišla, pro některá je snazší obstarat si tak potravu nebo úkryt, některá, jako třeba holubi, jsou potomky původně domestikovaných druhů.¹¹³ V ČR bychom do této kategorie řadili například vrány, vrabce, straky, čápy, kachny, potkany, veverky, netopýry, myši, ježky, kuny, ale i některé lišky, bažanty, zajíce, srnce a mnoho dalších. Podle Donaldson a Kymlicky čelí LZ ze strany lidí především dvěma typům ústrku – buď je vnímáme jako škůdce, kteří do „našeho“ prostoru nepatří, a je namístě ho od nich „očistit“, nebo je, v o něco lepším případě, přehlízíme a nebereme na ně při budování svých sídel a infrastruktur ohled.¹¹⁴ Spravedlivější přístup k nim nemůže být založen ani na principu spoluobčanství, ani suverenity a nevměšování. Na to první jsou LZ málo domestikovaná (a snažit se je domestikovat by s jistotou znamenalo narušení jejich základních svobod); nemají s lidmi vztah, který by sloužil jako základ pro rozvíjení vzájemné spolupráce, komunikace a důvěry. Chybí jim sociabilita domestikovaných zvířat (právě kvůli které byla domestikována a již tento proces umocnil), jež DZ umožňuje učit se pravidlům a mít „sociálně smysluplné interakce,“ což jsou podle Donaldson a Kymlicky nutné předpoklady občanství. Na druhou stranu jsou ale do lidského světa tolik vrostlí, že je nemožné jim do života nezasahovat: „Vždy, když stavíme plot, dům, nebo zakládáme park, zasahujeme do aktivit liminálních zvířat, někdy způsobem, který jim prospívá, jindy způsobem, který jim škodí.“¹¹⁵

Donaldson s Kymlickou proto navrhuje vztahovat se k liminálním zvířatům jako k „denizénům“ (denizens) – spoluobyvatelům, kteří ale nejsou spoluobčany. Status „denizénů“

¹¹¹ Tamtéž, s. 156-209

¹¹² Tamtéž, s. 208-209; autorstvo nspecifikuje, jak přesně by měla reprezentace v těchto institucích vypadat

¹¹³ JEROLMACK, Colin. *The Global Pigeon*. Chicago: The University of Chicago Press, 2013. S. 9

¹¹⁴ DONALDSON, Sue a KYMLICKA, Will. *Zoopolis: a political theory of animal rights*. S. 211-212

¹¹⁵ Tamtéž, s. 213

či „obyvatelů“ by pro LZ mělo znamenat zabezpečení práva na pobyt s menším rozsahem práv a povinností, než s sebou nese občanství. Spravedlivé denizenství spočívá, pro lidi stejně jako pro liminální zvířata, na třech principech: bezpečný pobyt, férové podmínky reciprocity a anti-stigma. Základním rysem denizenství je právo na pobyt a respekt, který z něj pramení – s denizny nesmí být nakládáno jako s někým, kdo ve skutečnosti patří jinam. Férové podmínky reciprocity pak znamenají, že v přístupu k LZ bychom měli usilovat o oboustrannou vyváženost výhod a rizik. Měli bychom „přiměřeně“ zohledňovat jejich zájmy při zasahování do sdíleného prostoru, usilovat o snížení rizik, která jim naše činnost způsobuje, a jednotlivě posuzovat, jak nejlépe sladit zájmy občanů a denizénů v dané situaci. Při respektování jejich práv je tedy například možné omezit jejich přístup na určitá místa či kontrolovat jejich populaci. Princip anti-stigma pak zdůrazňuje povinnost dbát na to, aby se denizéni nestali obětí předsudků a terčem diskriminace a jejich status nebyl vnímán jako podřízený.¹¹⁶

¹¹⁶ Tamtéž, s. 240-251

4 Politická reprezentace mimolidského v deliberativní demokracii

Teorie deliberativní demokracie není jednotným teoretickým proudem, všichni její proponenti by se ale shodli na možnosti transformace preferencí v politickém procesu (kterou zdůrazňují před pouhou agregací fixních předpolitických preferencí) a na tom, že deliberace by měla být základním prvkem demokracie. Deliberaci lze přitom definovat jako inkluzivní diskuzi, která je prosta donucování a jejíž účastníci si jsou rovni, zdůvodňují ostatním svá stanoviska a vzájemně na sebe berou ohled.¹¹⁷ V jejím rámci bychom se tak měli mimo jiné dovídat o perspektivách druhých a prohlubovat vzájemnou empatii a porozumění.¹¹⁸

Jako vhodný rámeček pro reprezentaci mimolidského lze deliberativní demokracii dle mého chápat především ze dvou vzájemně souvisejících důvodů. V první řadě má blízko k zelenému politickému myšlení. “Když jsou teoretici dotazováni, jaký typ demokracie je nejvhodnější pro vypořádávání se se zelenými otázkami,” píše Manuel Arias-Maldonado, “panuje jasný konsenzus: nějaká verze deliberativní demokracie.”¹¹⁹ Deliberativně demokratická teorie i praxe se tak zvláště rozvinula právě v souvislosti s environmentálními otázkami.¹²⁰ Podle Robyn Eckersley jsou zelení teoretici deliberativní demokracií „intuitivně přitahováni“ primárně proto, že namísto strategického vyjednávání o fixních soukromých zájmech nabízí inkluzivní veřejnou debatu, ve které se diskutují sdílené hodnoty.¹²¹

Druhým důvodem je deliberativní princip inkluzivity, který v rámci tzv. komunikativní demokracie prohloubila Iris Marion Young. Ta upozornila, že některé přístupy v teorii deliberativní demokracie nedokáží adekvátně reagovat na strukturální nerovnosti a vylučují z deliberace ty, jejichž způsob komunikace neodpovídá ideálu o bezemoční promluvě založené na racionálních argumentech. Ukázala tak význam a nové možnosti zahrnutí jinak situovaných druhých a podnítila další úvahy o tom, komu je deliberace skutečně přístupná.¹²² Že „inkluzivní charakter deliberativní demokracie umožňuje zapojení tradičně vyloučených aktérů a hlasů do

¹¹⁷ CHAPPELL, Zsuzsanna. *Deliberative democracy: a critical introduction*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2012. S. 7-9

¹¹⁸ Na jednotlivých charakteristikách a cílech deliberace nicméně shoda nepanuje, ať už se jedná například o to, jakou by měla mít formu, kdo by se jí měl účastnit či zda by měla vést ke konsenzu.

¹¹⁹ ARIAS-MALDONADO, Manuel. An Imaginary Solution? The Green Defence of Deliberative Democracy. *Environmental values*. 2007, roč. 16, č. 2, s. 233-252. S. 234

¹²⁰ O'NEILL, John. Who Speaks for Nature? In: HAILA, Yrjö a DYKE, Chuck (eds.). *How nature speaks: the dynamics of the human ecological condition*. Durham: Duke University Press, 2006. s. 261-277. S. 262

¹²¹ ECKERSLEY, Robyn. *The green state: rethinking democracy and sovereignty*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2004. S. 115

¹²² YOUNG, Iris Marion. *Inclusion and democracy*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

demokratického procesu¹²³ zdůrazňuje také Arias-Maldonado, když tento fakt řadí mezi pět „zelených“ argumentů ve prospěch deliberativní demokracie (zbylé čtyři jsou: „zelené hodnoty se snáze objeví v deliberativním kontextu“¹²⁴; „deliberativní demokracie je nejlepším institucionálním uspořádáním pro rozvoj ekologického občanství“¹²⁵ i „nejlepší způsob, jak v rozhodovacím procesu zkombinovat expertní posudek a občanskou participaci“¹²⁶ a „deliberace a inkluze vede k legitimnějším a efektivnějším rozhodnutím v otázkách udržitelnosti.“¹²⁷).

V první části této kapitoly představím dva přístupy k reprezentaci mimolidského, které se o teorii deliberativní demokracie nějakým způsobem opírají. Ve druhé se zaměřím na klíčové problémy reprezentace mimolidského týkající se legitimacy a epistemologie. Tedy otázky toho, kdy je reprezentace mimolidského legitimní a jak určit, co by mělo být jejím obsahem. Nastíním, jak spolu souvisí a zároveň ukážu, jak může deliberativní demokracie přispět k jejich řešení. Ve třetí části představím tzv. mezidruhovou radu jako příklad mimolidské reprezentace v deliberaci.

4.1 Robyn Eckersley proti nespravedlivé alokaci rizik

Robyn Eckersley se reprezentací mimolidské přírody zabývá v rámci úvah o tom, jak ozelenit stát. Aby stát jako politická jednotka mohl obstát v době environmentálních krizí, je mimo jiné potřeba, aby se v jeho rámci naplňovaly principy environmentální spravedlnosti, tedy „jednak férové rozdělení přínosů i rizik spojených se společenskou kooperací a jednak minimalizace těchto rizik ve vztahu k rozšířené morální komunitě.“¹²⁸

Eckersley rozšiřuje morální komunitu za hranice států, druhu i přítomnosti a svůj argument zakládá na reformulaci principu všech dotčených zájmů, kdy namísto zájmů klade důraz na rizika. Všichni potenciálně dotčení rizikem, jemuž se lze vyhnout, by měli mít možnost ovlivnit rozhodnutí, kterým je toto riziko generováno. A protože potenciálně dotčenými mohou být lidé kdekoli na světě, mimolidská příroda i budoucí generace (a ti všichni jsou zároveň chápáni jako cíle sami o sobě, viz 1.1), participovat na rozhodování by mělo být umožněno i jim. Eckersley tak představuje demos, který není fixní v čase ani prostoru – tvoří ho ti, kdo čelí sdílené hrozbě, byť se jich může dotýkat různými způsoby a různou měrou.

¹²³ ARIAS-MALDONADO, Manuel. An Imaginary Solution? The Green Defence of Deliberative Democracy. S. 237-238

¹²⁴ Tamtéž, s. 235

¹²⁵ Tamtéž, s. 240

¹²⁶ Tamtéž, s. 242

¹²⁷ Tamtéž, s. 243

¹²⁸ ECKERSLEY, Robyn. *The green state: rethinking democracy and sovereignty*. S. 10

Připouští zároveň, že není možné, aby se ve všech takových případech skutečně všichni potenciálně dotčení doslova shodli, je nicméně představitelné a žádoucí, aby jejich zástupci postupovali „*tak, jako by*“ všichni dotčení byli přítomni, dobře informováni a schopni vznášet námítky¹²⁹. Deliberativní demokracie podle ní přitom nabízí nejlepší způsob, jak tomuto ideálu ekologické demokracie dostat. V první řadě proto, že je to právě veřejná deliberace, v rámci které se učíme respektu k jinak situovaným druhým a poznáváme vzájemnou propojenost a spoluzávislost.¹³⁰ Eckerlsey v tomto kontextu považuje za klíčové především tyto tři aspekty deliberativního modelu: neomezený dialog (unconstrained dialogue), inkuzivitu a sociální učení (social learning). V jejich kontextu jsou upřednostňovány zobecnitelné a dlouhodobé zájmy před těmi soukromými, čímž zamezují nespravedlivé alokaci rizik. Obecně také odvádí od rozhodnutí generujících rizika tím, že umožňují snáze odhalit a posoudit jednotlivé hrozby, identifikovat jejich potenciální oběti a posilovat ohled vůči nim.¹³¹

Zajistit věrnou reprezentaci perspektiv jinak situovaných druhých ani to, že zastupitelé budou prosazovat jejich zájmy stejně jako své vlastní, není možné.¹³² Tento problém je však neoddělitelně spojený s politickou reprezentací obecně, a přestože jej podle Eckersley nelze zcela překonat, existují institucionální nástroje, které minimalizují jeho negativní dopady a znesnadňují „korupční, lstivé nebo dokonce čistě zjištěné jednání a zároveň podporují dlouhodobou a inkuzivní deliberaci.“¹³³ Jsou to v první řadě ty, které podporují rozmanitost reprezentovaných perspektiv a zájmů a přispívají ke zviditelnění a politickému zmocnění znevýhodněných skupin (balanced ticket, poměrný volební systém, více mandátové volební okrsky). Zásadní je zde také informovanost veřejnosti, a proto by měl stát povinně zprostředkovávat zprávy o stavu životního prostředí a zevrubně a kumulativně posuzovat regionální dopady na životní prostředí. Podle Eckersley je rovněž namístě zřízení úřadu pro ochranu životního prostředí, který by měl mimo jiné přispět k systematictějšímu zohledňování zájmů mimolidských komunit.¹³⁴

V neposlední řadě pak navrhuje ústavní zakotvení principu předběžné opatrnosti. Environmentální rizika by měla být řízena principem předběžné opatrnosti, a to právě i s ohledem na mimolidská společenství. Nejistota ohledně toho, zda se nějaká hrozba skutečně naplní a závažným nebo nevratným způsobem poškodí lidské či mimolidské komunity, není

¹²⁹ Tamtéž, s. 111; zvýrazněno v originále

¹³⁰ Tamtéž, s. 115

¹³¹ Tamtéž, s. 117-119

¹³² K první části tvrzení viz 5.3

¹³³ Tamtéž, s. 132

¹³⁴ Tamtéž, s. 126 a 134

legitimním důvodem nesnažit se jí předejít. Důkazní břemeno by neměli nést potenciální oběti nebo jejich zástupci, ale naopak – aby opatření k eliminaci hrozby *ne*byla přijata, je nutné dokázat, že taková hrozba *ne*existuje. Ústavní zakotvení tohoto principu nepředepisuje konkrétní opatření, ale slouží jako rámec pro demokratickou diskuzi o jednotlivých případech. Úzce také souvisí s myšlenkou environmentálních práv (např. právo na informace o životním prostředí, právo účastnit se procesů posuzování environmentálních dopadů, právo na nápravu škod na životním prostředí nebo právo být informován o návrzích, které mohou způsobovat environmentální hrozby), které podle Eckersley rovněž mohou být efektivním nástrojem environmentální spravedlnosti.¹³⁵

4.2 Robert Goodin: Internalizace zájmů přírodních objektů

Robert Goodin navrhuje ve své knize *Reflective Democracy* z roku 2003 obohatit liberální demokracie deliberativními principy, a to především skrze proces „vnitřní deliberace“ (democratic deliberation within). Ideálně bychom v „reflexivní“ demokracii (která má být, zjednodušeně řečeno, empatičtější demokracií liberální) obecně více deliberovali, základem je ovšem proces „vnitřní deliberace“, která v jádru vyžaduje pouze to, aby „když jsou vyhlášeny volby: 1) se lidé snažili nahlédnout dané problémy nejen z vlastní perspektivy, ale i z perspektivy druhých lidí, a 2) hlasovali na základě takového „celkového“ zhodnocení.“¹³⁶ V poslední kapitole Goodin ukazuje, že tímto způsobem si lze internalizovat i zájmy „přírodních objektů“ a budoucích lidí. Přírodní objekty mají objektivní hodnoty, jež lze vykládat jako zájmy, a jako takové je namísto je reprezentovat.¹³⁷

Co Goodin míní objektivními hodnotami a tím, že je lze vykládat jako zájmy? Příroda objektivní hodnoty nemá sama o sobě, nýbrž ve vztahu k lidem. Podle Goodina její hodnota není dána pouze tím, co přináší lidským bytostem, nicméně existence jakékoliv hodnoty lidské bytosti předpokládá, protože jen ony díky svému vyvinutému vědomí hodnotu vnímají. Bez lidí by tedy hodnotu nemělo nic. Zároveň ale mohou věcem propůjčovat hodnotu některé jejich vlastnosti, které jsou na existenci lidí nezávislé. V případě přírodních objektů je to bytí součástí něčeho, co nás přesahuje.¹³⁸ Zdrojem zájmů jsou podle Goodina vždy objektivní hodnoty, které se mění v zájmy v interakci s někým, kdo je kognitivně vybaven k tomu je ocenit. Ocenit je zde

¹³⁵ Tamtéž, s. 135-137

¹³⁶ GOODIN, Robert E. *Reflective democracy*. Oxford: Oxford University Press, 2003. S. 29

¹³⁷ Tamtéž, s. 211

¹³⁸ GOODIN, Robert E. *Green political theory*. Cambridge: Polity, 1995. S. 44-45

ovšem neznamená, že je tento zájem vnímán subjektivně (v souvislosti s konkrétním mentálním stavem, viz 2.2).¹³⁹

Neschopnost přírodních entit nám své zájmy přímo sdělit není při jejich reprezentaci rozhodující – tím je fakt, že se na základě vnitřní deliberace můžeme domnívat, snad i předpokládat, o jaké zájmy jde.¹⁴⁰ Na otázku, jak přesně takto nahlédnuté zájmy chránit, Goodin neodpovídá; na čem záleží je, že tyto „němé“ zájmy budou „internalizovány lidmi v pozicích, ze kterých mohou ovlivnit politické rozhodování.“¹⁴¹ Nepředepisuje, kdo by to měl být, předpokládá „přátele Země“ a „přátele budoucích generací“, kteří budou tyto zájmy nějakým způsobem prosazovat, ať už v participativní deliberativní politice nebo jinak – „vnitřní deliberace“ je zásadním elementem každé strategie pro jejich reprezentaci.

Uvažuje přitom rehabilitovat institut tzv. „encapsulated interests“, který byl dlouho považován za historicky zdiskreditovaný. „Zapouzdřené“ měly být totiž například zájmy otroků v zájmech jejich vlastníků nebo zájmy žen v zájmech jejich manželů – tedy zájmy politicky bezprávných v zájmech těch, komu byli prakticky podřízeni. Tento koncept se tak v podstatě pokoušel legitimizovat politický útlak některých skupin (tím, že jejich zájmy vydával za reprezentované).¹⁴²

4.3 Legitimita reprezentace a epistemologická výzva

Kdy považujeme politickou reprezentaci za legitimní? Podle Johna O’Neilla obyčejně uvažujeme o třech zdrojích legitimacy (které v podstatě korespondují s typologií reprezentace Hanny Pitkin, kterou představuji v následující části práce).¹⁴³ Reprezentace může být legitimní, pokud reprezentovaný svého zástupce předem autorizuje (společenská smlouva u Hobbese; volby) a/nebo se mu reprezentant posléze zodpovídá (typicky ve volebním kontextu, kdy může být znovu nezvolen).

Druhým zdrojem legitimacy může být politicky relevantní podobnost reprezentanta s reprezentovaným. Především feministická teorie upozornila na to, že není lhotejné, *kdo* reprezentuje, a je důležité, aby v reprezentativních rolích působili nositelé rozmanitých třídních, genderových, rasových a jiných politicky relevantních identit. Především proto, že společná identita je někdy nutným předpokladem pro určitý druh vědění a vhledu. Naši perspektivu a

¹³⁹ GOODIN, Robert E. *Reflective democracy*. S. 210-213

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 215

¹⁴¹ Tamtéž, s. 225

¹⁴² Tamtéž, s. 216-217

¹⁴³ O’NEILL, John. Representing People, Representing Nature, Representing the World. Online. *Environment and planning. C, Government & policy*. 2001, roč. 19, č. 4, s. 483-500. S. 489-490

zájmy dovede v některých případech pochopit a adekvátně reprezentovat jen ten, kdo má na základě sdílené identity podobné životní zkušenosti. „Politika přítomnosti“ je tedy pro adekvátní reprezentaci některých skupin nezbytná. Zastoupení různorodých identit v politických institucích zároveň přispívá kvalitě deliberace a manifestuje se jím uznání a respekt k těmto (často strukturálně znevýhodněným) skupinám. Sdílená identita sama o sobě sice reprezentaci nelegitimizuje, chápeme ji ale jako negativní kritérium – pokud například nějaký zastupitelský orgán není „deskriptivně“ reprezentativní, může tím být legitimita reprezentace zpochybněna.

Legitimitu reprezentace lze také odvozovat od „epistemických hodnot“. „Třetím zdrojem dovolávání se legitimacy,“ píše O’Neill, „je znalost, odbornost nebo úsudek, které umožňují jednotlivci mluvit nebo jednat jménem určité skupiny.“¹⁴⁴ V předchozím bodě jsme viděli, že i politika přítomnosti s tímto argumentem částečně souvisí – reprezentace stejně situovanými je důležitá, protože jen oni mají přístup k určitému relevantnímu vědění o reprezentovaném. Na druhou stranu však mohou být tyto přístupy v konfliktu v případech, kdy se jako reprezentant skupiny se společnou identitou nabízí na základě své odbornosti někdo, kdo ji nesdílí.¹⁴⁵

V případě reprezentace mimolidských entit se nicméně podle O’Neilla zdá epistemická hodnota jako jediný uplatnitelný zdroj legitimacy.¹⁴⁶ Často tak také v praxi funguje (třeba když za legitimní reprezentanty mimolidského považujeme vědce), typicky v tandemu s mimořádnou starostí a zájmem o reprezentovaného (např. v případě členstva environmentálních hnutí).¹⁴⁷ Jenže poznání a vědění nejsou neproblematickými jevy: jak víme, co víme? Zde tak vyvstává jeden ze základních problémů reprezentace mimolidského – jak určit, co má být jejím obsahem? Věda není neutrálním nástrojem na odhalování objektivních pravd; zároveň připouštíme mnohost způsobů vědění, které jsou stejně „neobjektivní“ a přece hodnotné. Nejenže chápeme význam jak popisu chemické struktury srnčích feromonů, tak poznatků o tom, kudy konkrétní stádo chodí pít, ale předpokládáme také množství stejně relevantních vědění, která mohou být pohledu podmíněnému západní vědou úplně nepřístupná. Můžeme tedy mimolidské vůbec nějak smysluplně poznat a legitimně jej reprezentovat? Ve zbytku kapitoly vyložím, jak se s těmito otázkami vypořádávají proponentky reprezentace mimolidského, kterým se v této práci věnuji.

¹⁴⁴ Tamtéž, s. 490

¹⁴⁵ Sdílená identita totiž není zdrojem legitimacy pouze proto, že s sebou nese toto specifické vědění. Zároveň existují různé druhy vědění a je otázkou, které z nich bychom měli ve vztahu k legitimitě reprezentace upřednostnit.

¹⁴⁶ (U současných mimolidských entit připouští, že by mohly být rozhodování přítomny, nicméně rozhodovat by stejně museli nějak legitimizovaní lidé.) Tamtéž

¹⁴⁷ Tamtéž

Pro Janneke Vink reprezentace zvířat epistemologickou výzvu v podstatě vůbec nepředstavuje, za což vděčí svým svého druhu scientistickým východiskům. Protože, jak bylo řečeno, podle ní zvířata nemohou činit informovaná rozhodnutí, je třeba při určování obsahu reprezentace vycházet z jejich zájmů (nikoli preferencí), které jsou objektivně poznatelné a zpravuje nás o nich věda. Otázka legitimacy je pak pro ni zásadní pouze ve vztahu k celkové legitimitě liberálně demokratického systému, která trpí, pokud není zohlednění těchto zájmů institucionálně garantováno.¹⁴⁸

Pro Sue Donaldson by naopak spoléhat se pouze na vědu (byť její závěry jsou i podle ní v reprezentaci zvířat klíčové) zřejmě znamenalo redukovat zvířata na pouhé „zástupce druhu“ a neuznávat náležitým způsobem jejich autonomii a individualitu. Ani pro ni však nejsou epistemologické otázky závažným problémem. (Domestikovaná) zvířata totiž nechápe jako němá a v důsledku zpochybňuje, že by epistemická hodnota byla v případě reprezentace mimolidského jediným myslitelným zdrojem legitimacy. Domestikovaná zvířata nejenže nám často své zájmy a preference *přímo* sdělují, ale dokonce podle Donaldson v některých případech mohou své reprezentanty autorizovat. Skrze „projevy důvěry a sounáležitosti“¹⁴⁹ (které je možné posoudit objektivními měřítky jako jsou řeč těla, srdeční frekvence, vyluzované zvuky, mimika nebo hladina určitých hormonů¹⁵⁰) by mohla autorizovat členy tzv. „mikrorady“ (microboard). Mikrorady v současnosti fungují jako podporující sdružení přátel a rodinných příslušníků lidí s postižením,¹⁵¹ v případě zvířat by podle Donaldson měly především rozvíjet jejich autonomii a rozšiřovat pro ně sféru aktérství.¹⁵² Vedle toho ale mají sloužit také jako zprostředkovatelé informací o daném zvířeti. Na jejich příkladě tak vidíme, že vztah k reprezentovanému může být někdy významnější dispozicí pro nabytí relevantního vědění, než jakou je vědecká odbornost.

Podle Roberta Goodina lze za demokraticky legitimní považovat jen ta rozhodnutí, která vzejdou z konvenčních demokratických procedur, kterými jsou volby a hlasování. Přestože

¹⁴⁸ Jak jsem zmínila v části věnované Vink, otázka legitimacy podle ní může být také překážkou pro reprezentaci zvířat v politických institucích. Vychází zde z (dle mého poněkud problematické) představy, že zvířecí reprezentanti by neměli mandát *legitimně* spolurozhodovat o obecném směřování politických institucí, protože sama zvířata nemohou mít v těchto otázkách preference.

¹⁴⁹ DONALDSON, Sue. Animal Agora: Animal Citizens and the Democratic Challenge. S. 723

¹⁵⁰ Tamtéž

¹⁵¹ VELA CANADA. Intro to microboards. *Velacanada.org*. Online. Dostupné z: <https://velacanada.org/services/microboards/> [cit. 2025-07-18].

¹⁵² Členstvo mikrorad by také mohlo být povinováno průběžně svou pozici obhajovat, a pokud by „prokazatelně ztratilo důvěru svých zvířecích spolupracovníků nebo společníků nebo by je třetí strany podezřívaly z manipulace se zvířaty či zkreslování jejich prezentace, mohla by být jejich pozice zpochybněna.“ DONALDSON, Sue. Animal Agora: Animal Citizens and the Democratic Challenge. S. 723

klíčové jsou pro něj deliberativní procesy, které hlasování předchází, samy o sobě demokratickou legitimitu nemohou zajistit. V kontextu reprezentace „němých zájmů“ se otázkou, kdo konkrétně je může legitimně reprezentovat, zvláště nezabývá – nerozvádí, kdo jsou oni „přátelé Země“ a „přátelé budoucích generací,“ ani na základě čeho přesně by měli být legitimními reprezentanty mimolidské přírody, potažmo budoucích lidí.¹⁵³ Jak plyne z předchozího stručného představení jeho přístupu, ani pro něj nepředstavuje reprezentace mimolidských entit epistemologickou výzvu. Reflektuje sice, že někdo by mohl považovat za problematický fakt, že (v jím použité ilustraci) velryby nám nemohou sdělit své zájmy dost jasně na to, abychom mohli poznat, zda osoba pověřena jejich reprezentací svou funkci plní „dobře nebo špatně,“ poněkud stroze však zpochybní relevanci této námitky tím, že ji přisoudí „cynikům“. Pokud sdílíme jeho přesvědčení, že zájmy by měly být zohledňovány rovnocenně, a že zájmy přírodních objektů a budoucích generací je možné nějakým způsobem *odhadnout* (surmise), měli bychom se o to snažit.¹⁵⁴ Otázku epistemologie tak uzavírá tím, že „ti, kteří jsou pověřeni ochranou zájmů přírody, mohou často tyto zájmy docela dobře odhadnout a politicky podle nich jednat s určitou sebejistotou.“¹⁵⁵

V souvislosti s reprezentací přírody a budoucích generací pak hovoří o legitimitě jen tehdy, když ospravedlňuje svůj návrh rehabilitovat do míry kontroverzní koncept „zapozdřených“ zájmů. Jeho neslavná historie by jej podle Goodina neměla diskreditovat, protože ho uvažuje aplikovat v kontextu prostém útlaku. Ti, kteří mohou mluvit sami za sebe, by tak měli činit a mají tu možnost – budoucí generace a přírodní objekty však nemohou, a stejně jako přijímáme za legitimní reprezentaci dětí jejich rodiči, měli bychom jako takovou chápat i reprezentaci jiných „němých“ skupin.¹⁵⁶

Jak bylo řečeno, pokud nějaké riziko znamená pro mimolidskou přírodu potenciální újmu, je podle Robyn Eckersley namístě ji v procesu rozhodování o tomto riziku reprezentovat. Tento požadavek, míní, představuje epistemologickou výzvu, protože „žádá po těch, kdo jsou schopni účastnit se demokratických deliberací, aby hledali smysluplné, praktické a úspěšné způsoby, jak reprezentovat zájmy druhých, kteří mohou být v různé míře ne zcela *poznatelní* a nemohou se reprezentovat sami.“¹⁵⁷ Perspektivou Eckersley postpozitivistické epistemologie příroda skutečně je ve své podstatě nepoznatelná. Veškerá vědění o světě, „ať už vědecká nebo

¹⁵³ GOODIN, Robert E. *Reflective democracy*. S. 11, 66 a 224

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 215-6

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 215

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 216-219

¹⁵⁷ ECKERSLEY, Robyn. *The green state: rethinking democracy and sovereignty*. S. 114; zvýrazněno v originále

jiná, jsou chápána jako vždy a nevyhnutelně hodnotící, podmíněná a filtrovaná skrze různé sociální rámce a společenská hlediska.¹⁵⁸ Eckersley se tak vymezuje vůči naivnímu realismu, který předpokládá, že vědění nějakým způsobem přímo a nezprostředkovaně odpovídá objektivní realitě. Problémem naivně realistického přístupu je podle ní také to, že v důsledku přehlíží, jak bylo historicky využíváno arbitrární rozlišení „kultury“ a „přírody“ k legitimizaci útlaku některých skupin, i to, že uznává pouze vědecký způsob poznání.¹⁵⁹ Stejně tak ovšem odmítá hyperkonstruktivismus, který popírá existenci přírody jako na lidech nezávislé extra-diskurzivní reality. Mimolidské „přírodní“ entity nejsou pouhou konstrukcí, existují a jednají i nezávisle na člověku, nicméně podle Eckersley k nim nemáme „jiný sdílený přístup (...) než skrze diskurz.“¹⁶⁰

Smysluplné poznání je pak podle Eckersley dosažitelné intersubjektivně: „Pokud se nám podaří dosáhnout takového intersubjektivního porozumění, které přesahuje dílčí hlediska (...), můžeme říci, že jsme dosáhli do určité míry objektivního poznání světa.“¹⁶¹ K tomu lze dodat, že právě deliberativní model demokracie se zdá jako vhodný rámec k dosahování takového porozumění. Eckersley zároveň ukazuje, že tento „epistemologický problém“ může mít i pozitivní dopad: uznání toho, že naše porozumění mimolidské přírodě je nutně nekompletní, provizorní a podmíněné nás totiž může vést k tomu, abychom k ní právě proto přistupovali s větší opatrností a pokorou.¹⁶²

Pro Johna O’Neilla (který, jak bylo řečeno v úvodu této podkapitoly, považuje epistemické hodnoty za nejvýznamnější a v podstatě jediný zdroj legitimacy reprezentace mimolidského) není klíčová otázka, jak můžeme vědět, ale fakt, že v případě mimolidského se často setkáváme s několika neslučitelnými nároky na jeho reprezentaci, přičemž každý z nich vychází z nějakého relevantního vědění. Jde například o možný rozpor mezi ochránci zvířat a environmentalisty usilujícími o konzervaci ekosystémů, záchranu druhů nebo zachování biodiverzity. Protože přístup první skupiny typicky bývá individualistický a zaměřený na blaho jednotlivých zvířat, mohou se dostat do konfliktu třeba v otázce managementu populace zvěře nebo toho, jak nakládat s invazními druhy.¹⁶³ Dalším příkladem může být spor mezi

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 122

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 122-123

¹⁶⁰ Tamtéž, s. 123

¹⁶¹ Tamtéž

¹⁶² Tamtéž, s. 125

¹⁶³ O’NEILL, John. Representing People, Representing Nature, Representing the World. S. 496 a ČERMÁK, Petr. Vliv zvěře na stav a vývoj lesních ekosystémů. Online. *Ochrana přírody*. 2008, č. 1. Dostupné z: <https://www.casopis.ochranaprirody.cz/vyzkum-a-dokumentace/vliv-zvere-na-stav-a-vyvoj-lesnich-ekosystemu/> [cit. 2025-07-18].

konzervacionisty a původními obyvateli lokality, již by rádi konzervovali. Působení tamních obyvatel může z pohledu konzervacionistů např. poškozovat místní ekosystém; přírodovědné poznání konzervacionistů ale zase nemusí odpovídat zkušenosti a vědění obyvatelstva, které má k danému místu (potažmo danému ekosystému) speciální vztah. Zájem žít a hospodařit tradičním způsobem se zde dostává do konfliktu se zájmem uchovat „kus přírody“ bez lidských zásahů. Nejde zde přitom o to, že omezit či vyhostit původní obyvatele by bylo nemorální nebo nespravedlivé (byť bylo), ale o to, že nelze jednoznačně určit, co je „příroda“, jaké jsou její zájmy a co by mělo být obsahem její reprezentace. O'Neill se tedy snaží upozornit zkrátka na to, že vedle různých způsobů vědění existují zájmy, které jsou stejně tak oprávněné jako neslučitelné. Nakolik nositelé těchto zájmů zároveň vznášejí epistemicky založený nárok na reprezentaci mimolidského, natolik se musíme potýkat s otázkou, čím vědění má reprezentovat. Podle O'Neilla tento problém nemá řešení a „sporné formy reprezentace jsou nejlepší, ve které můžeme doufat.“¹⁶⁴ Výhodu deliberativní demokracie pak vidí v tom, že může tyto konflikty zviditelnit. I on tedy považuje deliberativní model v otázkách reprezentace mimolidského za přínosný, zdůrazňuje však, že nesmíme ustrnout na jeho tradičním ospravedlnění. Deliberace by neměla být žádoucí primárně jako prostředek k řešení konfliktů – prostor, kde dochází ke sbližování názorů zúčastněných – ale jako způsob, jak vytáhnou tyto (někdy nesmiřitelné) konflikty na světlo a poskytnout prostor marginalizovaným hlasům.¹⁶⁵

4.4 Deliberace mimolidského v praxi: Mezidruhá rada¹⁶⁶

Mezidruhá rada (Interspecies council) je deliberativní metoda rozhodování vyvinutá Phoebe Tickell v roce 2021 a dále rozpracovaná v centru pro výzkum a praxi Moral Imaginations. Její vznik je inspirován rituální praxí označovanou jako Rada všech bytostí (The Council of All Beings), při které skrze účastnictvo promlouvají mimolidské entity, sdílí své perspektivy a udílí rady či obdarovávají přítomné lidské bytosti.¹⁶⁷ Cílem mezidruhé rady je dát hlas mimolidskému i na poli politiky, přispět k překonání antropocentrických světonázorů účastnictva i posílit více-než-lidskou empatii. „Spíše než diskuzí o přírodě,“ uvádí organizace na svém webu, „se [mezidruhá rada] stává diskuzí z pohledu přírody.“¹⁶⁸ Debata je zaměřená

¹⁶⁴ O'NEILL, John. Representing People, Representing Nature, Representing the World. S. 497

¹⁶⁵ O'NEILL, John. *Markets, deliberation, and environment*. New York: Routledge, 2007. S. 181-184

¹⁶⁶ Licencovaná praxe: *Interspecies Council, created and stewarded by Phoebe Tickell at Moral Imaginations*, [CC BY-NC 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). Visit www.moralimagination.com.

¹⁶⁷ MORAL IMAGINATIONS. The Interspecies Council. *Moralimagination.com*. Online. © Moral Imaginations 2020-2025. Dostupné z: <https://www.moralimagination.com/interspecies-council> [cit. 2025-07-18].

SEED, John; FLEMING, Pat; MACY, Joanna (eds.). *Thinking like a mountain: towards a council of all beings*. Philadelphia, PA: New Society Publishers, c1988. S. 70-90

¹⁶⁸ MORAL IMAGINATIONS. The Interspecies Council. *Moralimagination.com*. Online. Zvýrazněno v originále

na konkrétní ekosystém a každý z účastníků se do ní zapojuje z pozice některého z jeho obyvatel. Může to být zástupce živočišného nebo rostlinného druhu či jiná součást tamní přírody. O konkrétní roli informují organizátoři účastníky předem a samotné diskuzi by měla předcházet řešerše reprezentované entity.¹⁶⁹ V dubnu roku 2023 se poprvé uskutečnilo zasedání mezidruhové rady s podporou britské vlády, a to v rámci projektu Water Post 2043, jehož cílem je „zkoumat, jak by mohlo vypadat rozhodování ve vztahu k sladkovodnímu systému po roce 2043.“¹⁷⁰ Účastnilo se ho úřednictvo, místní zastupitelé, pracovníci neziskových organizací, aktivisté a obyvatelé z okolí řeky Roding, která byla tématem shromáždění. Do diskuze se zapojilo 24 mluvčích mimolidského, kteří reprezentovali například rodinžské topoly černé, hlemýždě, úhoře říční nebo jabloně. Podle organizátorů se mezidruhová rada ukázala být „nástroj[em], který spojuje lidi v různých rolích a s různými zkušenostmi a umožňuje jim najít společné cíle,¹⁷¹ a přestože nevedla ke konsenzu ohledně konkrétních politik, které by měly být ve vztahu k ideální správě řeky přijaty, „poukázala na oblasti napětí, které následně vedly k úvahám o možných řešeních a kompromisech.“¹⁷² Pozitivně se zdá hodnotit svou zkušenost i účastnictvo¹⁷³; podle jednoho z participantů například mezidruhový dialog „skutečně přinesl nový pohled na způsob, jakým přemýšlíme o tom, jak by se měla utvářet rozhodnutí, která se týkají těchto rozličných ekologických vztahů.“¹⁷⁴

Za metodou mezidruhové rady nestojí sofistikovaný politickoteoretický rámec, který by přinášel odpovědi na palčivé otázky spojené s politickou reprezentací. Vychází spíše z přijetí základních východisek hlubinné ekologie a závazku hledat blaho více-než-lidského celku, a je zatím více než cokoliv jiného experimentem, který primárně usiluje o rozšíření naší politické imaginace ve vztahu k rozhodování za hranice lidského. Absence odpovědí na problém legitimacy a epistemologie ale možná nemusí být v naplňování této ambice překážkou.

¹⁶⁹ GAVAGHAN, Lucy. *Interspecies Council*. Online, blogový příspěvek. April 24, 2025. Dostupné z: [Pollenproject.org.uk](https://www.pollenproject.org.uk), <https://www.pollenproject.org.uk/articles/interspecies-council> [cit. 2025-07-18].

¹⁷⁰ POLICY LAB. Using experimental methods to reimagine decision-making for the freshwater system, post 2043. *Openpolicy.blog.gov.uk*. Online. Dostupné z: <https://openpolicy.blog.gov.uk/2024/02/07/using-experimental-methods-to-reimagine-decision-making-for-the-freshwater-system-post-204-3/> [cit. 2025-07-18].

¹⁷¹ Tamtéž

¹⁷² Tamtéž

¹⁷³ MORAL IMAGINATIONS. The Interspecies Council. *Moralimagnations.com*. Online. © Moral Imaginations 2020-2025. Dostupné z: <https://www.moralimagnations.com/interspecies-council> [cit. 2025-07-18].

¹⁷⁴ Tamtéž

5 Hanna Pitkin: Substantivní reprezentace mimolidského?

Hanna F. Pitkin je autorkou vlivné analýzy konceptu reprezentace, jeho etymologie i vývoje v politickém myšlení. V knize *The Concept of Representation* z druhé poloviny 60. let rovněž zformulovala typologii zachycující různá pojetí reprezentace a představila vlastní pohled na její podstatu. Její přístup byl po dlouhou dobu v politické teorii určitým standardem a dodnes je pro úvahy o politické reprezentaci častým výchozím bodem. Jak zároveň připomíná například Lisa Disch, Pitkin práce byla dosud interpretována mnoha různými (někdy i protichůdnými) způsoby.¹⁷⁵ Její význam pro teorii reprezentace je nicméně nezpochybnitelný, proto považuji za příhodné jej v této práci stručně představit a ptát se, nakolik jej lze aplikovat na reprezentaci mimolidského. Především přitom, že v této kapitole čerpám pouze z její stěžejní knihy *The Concept of Representation* bez přihlídnutí k pozdějším příspěvkům. Pitkin se zde možností politické reprezentace mimolidského explicitně nezabývá, já se nicméně podobně jako Pablo Fernández pokusím v této kapitole ukázat, že i v kontextu jejího chápání reprezentace jako „substantive acting for“ (substantivní reprezentace) je reprezentace mimolidského myslitelná. Nejprve se však pokusím krátce shrnout ty z Pitkininých postřehů, které chápu jako pro tuto práci nejrelevantnější.

Pitkin popisuje pět různých přístupů k reprezentaci: lze jí chápat formalisticky (a to buď z pohledu ustavující autorizace, nebo povinnosti zodpovídat se), jako stav, kdy A nějakým způsobem představuje nebo odkazuje k B, anebo se můžeme zaměřit na podstatu reprezentace jako jednání a chápat ji jako „substantive acting for“ („substantivní jednání za/pro“ něco či někoho). První přístup definuje reprezentaci skrze akt autorizace, který vlastní reprezentaci předchází. Reprezentovaný jí opravňuje zástupce k jednání, za které bude ovšem dále nést odpovědnost, jako by bylo jeho vlastní. Autorizační přístupy jsou tedy podle Pitkin nutně vstřícnější k reprezentujícímu, který v tomto pojetí nabývá nová práva, se kterými se ale fakticky nepojí nová zodpovědnost.¹⁷⁶ Druhý formalistický přístup je v jistém smyslu opačný a snaží se tuto nevyváženost ve prospěch reprezentantů napravit. Reprezentant se zde tak musí ze svého jednání reprezentovaným zodpovídat – to samo o sobě má v tomto pojetí reprezentaci definovat.¹⁷⁷

¹⁷⁵ DISCH, Lisa. Democratic Representation and the Constituency Paradox. Online. *Perspectives on politics*. 2012, roč. 10, č. 3, s. 599-616.

¹⁷⁶ PITKIN, Hanna Fenichel. *The concept of representation*. Berkeley, USA: University of California Press, c1967. s. 38-39

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 55

Ani jeden z formalistických přístupů nezakládá svou definici v reprezentaci jako jednání, a v důsledku tak neposkytuje měřítko pro její zhodnocení. Druhý přístup je sice založen právě na možnosti zhodnocení reprezentantova jednání reprezentovanými (a příležitosti reprezentanty odvolat/znovu nezvolit), a Pitkin tak u jeho proponentů identifikuje přesvědčení, že k reprezentaci patří responzivita, jeho definice však responzivitě podle ní nijak nezajišťuje.¹⁷⁸ I v rámci formalistických přístupů je v reprezentaci jednání nějakým způsobem přítomno, pozornost však není zaměřena primárně na něj, nýbrž na to, co mu předchází nebo následuje. Kdo je někým autorizován jednat nebo kdo je povinen se někomu ze svého jednání zodpovídat, ten zkrátka reprezentuje, ať už je obsahem tohoto jednání cokoli.¹⁷⁹

Další dva přístupy („standing for“) nespojují reprezentaci s jednáním reprezentanta, ale s tím, kým je a jaký je, a oba se soustředí na určitou spojitost či podobnost reprezentanta s reprezentovaným. Pro deskriptivní přístup je klíčová kompozice – v tomto kontextu uvažujeme především o zastupitelských orgánech, které by, abychom je mohli označit za skutečně reprezentativní, měly složením odpovídat zastupovaným (v otázce identit, názorů, zájmů apod.).¹⁸⁰ S deskriptivní reprezentací se setkáváme i v jiných kontextech, vždy je ale spojena s ideálem perfektní repliky, dokonalého zpodobnění. Symbolická reprezentace naproti tomu neaspiruje na přesnost v tomto slova smyslu; kvalitu reprezentativního symbolu neposuzujeme podle toho, zda je zdrojem správných informací o referentu – např. o demografickém složení voličstva v případě parlamentu nebo o terénu v případě mapy. Symbol se zdá být spíše „příjemcem nebo předmětem citů, jejich projevů nebo činností, které jsou určeny tomu, koho/co reprezentuje“¹⁸¹ (poklekání před vlajkou, polibek na kříž), a zda jako symbol obstojí závisí na tom, jak se k němu lidé budou vztahovat, budou-li mu jako symbolu věřit.¹⁸²

Každý z popsaných přístupů podle Pitkin zachycuje a rozpracovává určitý aspekt reprezentace, některou z jejich manifestací, a jako takové přináší hodnotné vhledy do zkoumané problematiky. Jedná se nicméně pouze o dílčí vysvětlení, která vzájemně nejsou kompatibilní (což mimo jiné znamená, že adekvátní definice reprezentace nemůže vzejít z jejich syntézy) a nepostihují pravou podstatu reprezentace jako jednání.¹⁸³ O to se snaží pojetí, které k reprezentaci přistupuje jako k „substantive acting for“. „Jedině tento pohled nám dovoluje

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 55-58

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 59

¹⁸⁰ Tamtéž, s. 60-61

¹⁸¹ Tamtéž, s. 99

¹⁸² Tamtéž, s. 100

¹⁸³ Tamtéž, s. 225

diskutovat o tom, jaké má reprezentant jakožto aktér (agent) nebo aktér-pro-druhé (actor-for-others) povinnosti, a posuzovat jeho jednání. A pouze takový pohled dokáže vysvětlit některé způsoby, jakými běžně o reprezentaci mluvíme tam, kde jde o jednání pro druhé, ale bez přítomnosti formální autorizace nebo odpovědnosti.¹⁸⁴ Obecně podle Pitkin reprezentace „znamená v nějakém smyslu činit přítomným něco, co však doslova nebo fakticky přítomné není,¹⁸⁵ a reprezentace jako „substantive acting for“ pak „jednání v zájmu reprezentovaného způsobem, který je vůči němu responzivní.“¹⁸⁶ Být vůči někomu responzivní zde znamená brát v potaz jeho vůli a přání, pokud je vyjádří. Nikoli podle nich nutně jednat, jak vysvětluje Pitkin odpověď na problém „delegate vs. trustee“, tedy na otázku, zda se má reprezentant rozhodovat autonomně na základě vlastního přesvědčení o nejlepším zájmu reprezentovaného, nebo jestli se má řídit jeho instrukcemi. Reprezentant musí jednat v zájmu reprezentovaných, a protože předpokládáme, že zájmy a přání soudných lidí jsou ve shodě, „znamená to, že se *obvykle* nesmí dostat do konfliktu s jejich přáními.“¹⁸⁷

Co by ale měl dělat v situaci, kdy ve shodě přece jen nejsou? Poslechnout sebe, nebo je? A neposlechne náhodou nutně vždycky sebe? Podle Pitkin takové otázky pokřivují podstatu problému a odmítá na ně odpovědět: „Musí jednat v jejich zájmu, tečka.“¹⁸⁸ Pokud jsou v konfliktu, je podle ní na místě jediné se ptát: Proč? A kdo má pravdu? Pitkin tak ustavuje responzivitu jako důležitou charakteristiku reprezentace (a jak uvidíme, také reprezentativní vlády), ale nedefinuje ji ideálem naprosté shody ani z ní nečiní rozhodující měřítko pro posouzení kvality reprezentace.¹⁸⁹

Pro zvážení, zda je možné substantivně reprezentovat mimolidské entity, se zdá klíčové, že Pitkin na několika místech zdůrazňuje rozdíl mezi reprezentací a péčí (taking care of): „Reprezentovaný musí být sám schopen jednat, mít vlastní vůli a úsudek; jinak nelze ideu reprezentace jako substantivního jednání (substantive activity) použít. Péče o někoho nebo něco bezmocného nebo zcela neschopného (incompetent) není reprezentací.“¹⁹⁰ Idea reprezentace tak jako by „vyžadovala relativní ekvivalenci mezi reprezentantem a reprezentovaným, tak, aby [reprezentovaný] mohl pomyslně jednat sám za sebe, a v tom smyslu je reprezentant

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 115

¹⁸⁵ Tamtéž, s. 8-9

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 209

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 166

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 165

¹⁸⁹ Tamtéž

¹⁹⁰ PITKIN, H. *The concept of representation*. s. 154

náhradníkem (substitute).¹⁹¹ Nebo ještě jinými slovy: „O reprezentaci začínáme mluvit pouze tehdy, kdy je náhradníkově jednání nějakým způsobem nebo z nějakého důvodu přičteno někomu druhému.“¹⁹²

Abychom mohli hovořit o substantivní reprezentaci, reprezentovaný tedy musí mít vlastní vůli a úsudek, musí být možné mu atribuovat reprezentantovo jednání, nemůže být bezmocný či bezradný (v tom smyslu, v jakém za bezradné nebo bezmocné považujeme malé děti), ani reprezentantovi v nějakém smyslu podřízený. Všechny tyto požadavky se zdají možnost reprezentace mimolidského víceméně vylučovat, byť u (některých) zvířat bychom mohli uvažovat o tom, zda mají vůli a jsou v nějakém smyslu schopna úsudku a jednání, stejně jako bychom je jen těžko mohli označit za „zcela neschopné“.

Ukazuje se ale, že podmínka „atribuce jednání“ by ve skutečnosti překážkou pro reprezentaci mimolidského být nemusela, protože připsat reprezentovanému reprezentantovo jednání Pitkin nemíní nijak doslovně. To vyplývá už z toho, že na jiném místě upozorňuje, že své reprezentanty si často vybíráme právě proto, že dokáží jednat jinak než my. A zároveň sama hovoří o tom, že lidé, kteří jednají za druhé, jednají a rozhodují se jinak, než když jednají sami za sebe (pokud je v sázce například cizí zdraví, jsme často opatrnější, než když jde o naše vlastní).¹⁹³

Pablo Fernández, který svou disertační práci věnuje právě možnosti zvířecí reprezentace, identifikuje minimálně dva způsoby, jak zvířata do Pitkin teorie zahrnout; oba z nich lze dle mého uplatnit i na další mimolidské entity, živé i neživé. Za prvé, Pitkin připouští substantivní reprezentaci abstrakcí. Pokud například někdo v parlamentu reprezentuje ducha a tradici dělnického hnutí, jedná se o substantivní reprezentaci, ve které je to reprezentantovo jednání (hlasování, řečnění), co reprezentaci zakládá.¹⁹⁴ Fakticky mají abstrakce samozřejmě ještě menší schopnost jednat než zvířata, a proto, míní Fernández, je-li možné smysluplně dostat kritériu atribuce jednání v jejich případě, je to možné i v případě zvířat. Druhý způsob pak spočívá zkrátka v tom, že jako reprezentovatelné abstrakce chápe Pitkin i zájmy, tudíž je možné uvažovat o reprezentaci zvířecích zájmů.¹⁹⁵

¹⁹¹ Tamtéž, s. 140

¹⁹² Tamtéž, s. 139

¹⁹³ PITKIN, H. *The concept of representation*. s. 118

¹⁹⁴ PITKIN, H. *The concept of representation*. s. 154-155

¹⁹⁵ FERNÁNDEZ, P. *The Kitchen and the Forum: Nonhuman Animals and Their Political Representation*. s. 165-166

Jak bylo již řečeno, oba tyto argumenty jsou dle mého aplikovatelné i na další mimolidské entity, kterými se v této práci zabývám. Ráda bych však zdůraznila ještě jiný aspekt pojetí reprezentace jako „substantive acting for“, který, jak se domnívám, rovněž umožňuje myslet reprezentaci mimolidského.¹⁹⁶ Pro substantivní reprezentaci je, zdá se, relevantní, jak si její objekt (a dost možná nejen ten, ale i jeho vztah k subjektu atd.) představujeme. Naznačuje tak, že objekty reprezentace a sama jejich politická reprezentovatelnost v tomto kontextu nemusí být definovány objektivně měřitelnými kapacitami. Pitkin to ukazuje při vysvětlování toho, jak můžeme abstrakci připsat jednání:

„[Takové] abstrakce nemohou doslova jednat samy za sebe a nemají přání, která by mohla být konzultována. Přesto mohou být reprezentovány, aniž bychom měli pocit, že se o ně jejich údajný reprezentant pouze stará, jako se opatrovník stará o dítě. Co odlišuje tuto abstrakci od bezmocného dítěte (...) je zřejmě otázkou toho, jak danou situaci pojmáme. Pokud o dané abstrakci přemýšlíme jako o jednajícím skrze svého reprezentanta, přítomné v jeho jednání, oživující a řídící, co dělá, pak budeme mluvit o reprezentaci.“¹⁹⁷

Vzápětí pak, což je zásadní, specifikuje, že se tento princip nevztahuje jen na abstrakce jako je mír nebo duch dělnického hnutí: „I o bezmocném dítěti by se dalo hovořit jako o v tomto smyslu reprezentovaném; ale pokud o něm (nebo o nějaké abstrakci) *uvažujeme* jako o bezmocném a neschopném jednání, jako o recipientovi péče, pak o reprezentaci mluvit *nebudeme*.“¹⁹⁸ Reprezentovaný, ať je jím kdokoli/cokoli, tedy ve skutečnosti musí být „*považován* za schopného jednání a úsudku.“¹⁹⁹ Reprezentace mimolidského by tak dle mého mohla být myslitelná i v Pitkin pojetí reprezentace jako „substantive acting for“. Rozhodně ne všichni čtenáři a čtenářky Pitkin by ale došli ke stejnému závěru. Například Kimberly Smith na Pitkin přístup ilustruje právě to, že v liberální politické teorii je reprezentace zvířat typicky zapovězena.²⁰⁰

V první řadě je třeba uvést, že dosud jsme se reprezentací zabývali jako abstraktní ideou a zkoumali, co je její podstatou či vedoucím principem. Uvažujeme-li ale o *politické realitě*, ukazuje se nám reprezentace i ve své institucionální podobě. Mezi těmito dvěma složkami sice panuje napětí, ale zanevřít bychom podle Pitkin neměli ani na jednu z nich. Místo toho

¹⁹⁶ Všimá si ho i Fernández, protože ho však podle něj Pitkin dostatečně nedovysvětluje, zdráhá se o něj opřít. Tamtéž, s. 165

¹⁹⁷ PITKIN, H. *The concept of representation*. s. 155

¹⁹⁸ Tamtéž; zvýrazněno v originále

¹⁹⁹ Tamtéž; zvýrazněno mnou

²⁰⁰ SMITH, Kimberly. *Theory and Practice of Representing Nonhuman*. S. 2

doporučuje „budovat instituce a vzdělávat jednotlivce tak, aby prosazovali veřejný zájem a veřejnost autenticky reprezentovali, a zároveň abychom zůstávali kritičtí vůči těmto institucím a vzdělávání, aby byly vždy otevřené dalším interpretacím a reformám.“²⁰¹ Pitkin nepředepisuje politické reprezentaci jeden specifický institucionální rámec, ale trvá na tom, že reprezentativní (demokratická) vláda musí být ve vztahu k občanům „systematicky responzivní“, což vyžaduje pravidelné svobodné a spravedlivé volby a reprezentativní orgán s více než poradní pravomocí.²⁰² Zdůrazňuje, že vláda, která není zasazena do takového institucionálního uspořádání, by nebyla reprezentativní ani v případě, že by její rozhodnutí odpovídala přáním a zájmům občanů. V tomto kontextu rozumíme, proč Smith tvrdí, že v perspektivě Pitkin se „mluvení za zvířata“ (s jakým se setkáváme například u organizací na jejich ochranu) *bez volební spojitosti* zdá být spíše péčí než reprezentací.²⁰³ Je tedy *politická* reprezentace mimolidského v Pitkin přístupu vyloučena?

I v diskuzi o reprezentativní vládě Pitkin skutečně opakuje, že starat se o někoho neznamená jej reprezentovat. Stejně tak ovšem není reprezentace pouhým plněním instrukcí – existuje na široké škále mezi těmito dvěma póly. Zároveň politická reprezentace není dána „žádným jedním činem žádného jednoho účastníka, ale celkovou strukturou a fungováním systému, vzorci plynoucími z mnoha činností mnoha lidí.“²⁰⁴ Pokud nehodnotíme reprezentaci v jednotlivých instancích ale pohledem na celkovou strukturu, nemusel by být možná problém, že mimolidské entity nemohou své reprezentanty v konvenčním smyslu volit. Minimálně tedy myslím můžeme konstatovat, že o Pitkin pojetí reprezentace nelze říct, že by politickou reprezentaci mimolidského jendoznačně vylučovalo.

²⁰¹ PITKIN, H. *The concept of representation*. S. 240

²⁰² Tamtéž, s. 235

²⁰³ SMITH, Kimberly. *Theory and Practice of Representing Nonhuman*. S. 12

²⁰⁴ PITKIN, H. *The concept of representation*. S. 221-222

6 Michael Saward: Reprezentativní claim

6.1 Konstruktivistický obrat

Michael Saward je jedním z představitelů tzv. konstruktivistického obratu v teorii politické reprezentace, jehož „základním předpokladem je, že demokratická politika vyžaduje alespoň nějakou formu reprezentace, protože zastupované skupiny jsou jako političtí aktéři soudržné pouze potud, pokud jsou reprezentovány.“²⁰⁵ Politická reprezentace je v tomto pojetí konstitutivní silou, která spoluvytváří to, co reprezentuje. Ovšem nejen to – jak bude patrné i z popisu Sawardova modelu, politická reprezentace je v konstruktivistickém pojetí „vzájemně konstitutivní proces, který definuje stejně tak reprezentanta jako reprezentovaného.“²⁰⁶ Představitelé konstruktivistického obratu zároveň zkoumají politickou reprezentaci mimo tradiční rámec politických institucí; odehrává se podle nich nejen v parlamentu, volbách či politických stranách,²⁰⁷

Konstruktivistický přístup nám tedy ukazuje, že politické identity, zájmy a preference nelze chápat jednoduše jako danost, kterou reprezentant může a měl by co „nejvěrněji“ překlopit do politiky (což potvrzuje i empirický výzkum).²⁰⁸ Jeho proponenti tímto jednak rozporují formalistickou představu o reprezentaci jako faktu (ustaveném volbami), jednak problematizují responzivitu jako normativní ideál nebo měřítko legitimacy reprezentace.²⁰⁹ V podkapitole 5.3 jsem na základě výkladu Johna O’Neilla popsala tři standartní zdroje legitimacy reprezentace s tím, že v případě reprezentace mimolidských entit lze legitimitu zakládat pouze v určitých „epistemických hodnotách“. Konstruktivistický přístup je s takovým pohledem ve zřejmém konfliktu – „epistemická legitimita“ totiž předpokládá responzivitu jako svůj ideál a měřítko. Je založena právě na představě daných zájmů či preferencí reprezentovaného, které v takto legitimizované reprezentaci reprezentant nahlíží. Odtud plynoucí otázka, jak můžeme mimolidské poznat, na kterou jsme výše hledali u jednotlivých autorů a autorek odpověď, se z konstruktivistického pohledu jeví irelevantní. „Jak mohou občané nebo kdokoli jiný posoudit,

²⁰⁵ DISCH, Lisa. Introduction: the end of representative politics? In: DISCH, Lisa; SANDE, Mathijs van de a URBINATI, Nadia (eds.). *The constructivist turn in political representation*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2019. S. 3

²⁰⁶ Tamtéž, s. 7

²⁰⁷ WOLKENSTEIN, Fabio. Revisiting the constructivist turn in political representation. Online. *European journal of political theory*. 2024, roč. 23, č. 2, s. 277-287. S. 279

²⁰⁸ DISCH, Lisa. Toward a Mobilization Conception of Democratic Representation. In: BRITO VIEIRA, Mónica (ed.). *Reclaiming representation: contemporary advances in the theory of political representation*. New York: Routledge, 2017. S. 132-134

²⁰⁹ WOLKENSTEIN, Fabio. Revisiting the constructivist turn in political representation. S. 279

zda demokratická reprezentace funguje dobře nebo špatně, když ji nelze zhodnotit srovnáním s požadavky skupin, které má ‚zrcadlit‘? V jisté rovině na t[u]to otázku konstruktivisté nemusí odpovídat.“²¹⁰ Podle Lisy Disch totiž tvrzení, že reprezentované je do jisté míry utvářeno reprezentací samou, není teoretické stanovisko, ale konstatování podložené empirií. To nicméně neznamená, že jsou představitelé konstruktivistického obratu vůči normativním otázkám lhostejní a nehledají způsoby, jak demokratickou legitimitu reprezentace posoudit.²¹¹

Jak tuto otázku řeší Saward, vyložím dále, na tomto místě jen upozorním, že právě popsany rys konstruktivistických teorií je jedním z důvodů, proč se nabízí o nich uvažovat jako o potenciálně adekvátním rámci mimolidské reprezentace – „epistemologická výzva“ načrtnutá v části 5.3, kterou se zdá představovat, ztrácí v této perspektivě na vážnosti. Důvodem, proč se zaměřit právě na Sawardovu teorii, je pak to, že se sám reprezentaci mimolidského věnuje a o svém přístupu tvrdí, že „otevřít další možnosti, jak uvažovat o politické inkluzi.“²¹²

6.2 Reprezentativní claim

Michael Saward chápe reprezentaci jako proces vznášení a posuzování (akceptování, odmítání nebo ignorování) tzv. reprezentativních claimů. (Anglické slovo *claim* lze do češtiny přeložit jako nárok, tvrzení nebo požadavek. Protože jej chápu současně jako svého druhu nárok i tvrzení, pro což nenacházím vhodný český výraz, budu nadále používat anglické *claim*.) Tyto claimy jsou zjednodušeně právě tvrzeními o tom, že někdo někoho (v nějakém smyslu) reprezentuje. Nejsou vázány na volební kontext a dynamický proces jejich vznášení a posuzování se neodehrává jen uvnitř politických institucí a národních států, ale může přesahovat hranice obojího. Saward identifikuje pět prvků claimu: *tvůrce* (maker), *subjekt*, *objekt*, *referent* a *publikum* (audience). Tvůrce vznáší k publiku reprezentativní claim, tedy tvrdí, že nějaký subjekt reprezentuje (ztělesňuje, zastupuje apod.) objekt, který je určitou představou o referentu.

213

Tvůrce, kterým může být jedinec nebo kolektivní aktér, v rámci formulace claimu určitým způsobem líčí subjekt (kterým může a nemusí být on sám) i objekt, konstruuje jejich obrazy a vzájemný vztah, aby je tak mohl prezentovat publiku. Politická strana například představuje svou kandidátku jako zástupkyni mladé progresivní generace. Pokud by tento pokus ovšem nikdo nevzal na vědomí, nelze hovořit o reprezentativním claimu; ty „mohou fungovat,

²¹⁰ DISCH, Lisa. Introduction: the end of representative politics? S. 4

²¹¹ Tamtéž

²¹² SAWARD, Michael. *The Representative Claim*. 1st ed. Oxford: Oxford University Press, 2010. S. 3

²¹³ Tamtéž, s. 36-38

nebo dokonce vůbec existovat, pouze pokud je publika nějakým způsobem uznají a jsou schopna je vstřebat, odmítnout, přijmout nebo na ně jinak navázat.²¹⁴ Saward přitom rozlišuje dva druhy publik: zamýšlené (intended) publikum je skupina, již autor claim adresuje, a skutečné (actual) publikum pak ti, kteří vědomě claim obdrželi a mohou jej „přijmout, odmítnout, rozporovat nebo ignorovat“.²¹⁵ Zamýšleným publikem claimu mohou být samozřejmě ti, kdo v něm vystupují jako „reprezentovaní“, není tomu tak ale nutně. Tito „reprezentovaní“²¹⁶ jsou rovněž dvojího typu; zamýšlení reprezentovaní jsou objektem claimu, skupinou, již si claim nárokuje reprezentovat, a skuteční reprezentovaní pak ti, kteří si claim vyložili jako o nich a pro ně – nemusí ho však přijmout.²¹⁷ Vztah prvků claimu je cirkulární – publikum claimy nejen odmítá či přijímá, ale může také například vznést proti původnímu claimu proti-claim nebo svou reakcí přimět autora k reformulaci toho původního.²¹⁸

Významným aspektem Sawardova přístupu je to, že věnuje pozornost zdrojům, ze kterých autoři při tvorbě claimů čerpají. Teoreticky by sice jeho obsahem mohlo být cokoli, ale aby měl smysluplnou šanci na pozornost a přijetí, měl by pracovat s již dostupnými „šablonami“. Typologie spojené s politickou reprezentací, některé z nichž jsem v této práci představila, Saward chápe právě jako takové zdroje (tvůrce claimu může například představit subjekt jako trustee objektu).²¹⁹ Nejen v otázce role reprerzentanta ale tvůrci claimů čerpají z dostupných kulturních zdrojů. „Styl, načasování a obsah reprezentativního tvrzení musí vycházet ze známých, nebo alespoň rozpoznatelných či nastupujících kontextových rámců.“²²⁰

6.2.1 *Reprezentace mimolidského perspektivou reprezentativního claimu*

„Méně mě zajímá hledání správné teorie reprezentace nebo budování teorie v úzké spolupráci s díly velkých teoretiků minulosti. Místo toho se zaměřuji na pochopení toho, co reprezentace dělá, spíše než na to, co je; na zkoumání účinků jejího vyvolávání spíše než její institucionální podoby; na zdůraznění jejího dynamického charakteru spíše než jejích správně pochopených forem nebo typů.“²²¹

²¹⁴ Tamtéž, s. 48

²¹⁵ Tamtéž, s. 50

²¹⁶ (V originále constituency, což překládáme jako voličstvo, nicméně na Sawardově přístupu je zásadní mimo jiné to, že constituency nemusí být voliči, proto překládám nepřesně jako reprezentovaní.)

²¹⁷ Tamtéž

²¹⁸ Tamtéž, s. 36-37

²¹⁹ Tamtéž, s. 70-73

²²⁰ Tamtéž, s. 46

²²¹ Tamtéž, s. 4

Sawardovo pojetí reprezentace není teorií, která by předepisovala konkrétní institucionální uspořádání nebo navrhovala nově definované reprezentativní role. Jeho model se nám v kontextu politické reprezentace mimolidského nabízí spíše jako určitý nástroj analýzy. Saward totiž ukazuje jednotlivé přístupy proponentů reprezentace mimolidského jako reprezentativní claimy. Tato změna perspektivy vede naši pozornost ke konkrétním způsobům, jakými je „příroda“ těmito autory konstruována jako objekt reprezentace. Je přitom třeba zdůraznit, že nakolik objekt a referent nikdy nejsou týmž, konstruovat jako objekt reprezentace mimolidskou přírodu je stejně kreativní proces, jako kdyby se jednalo o člověka. Materialita referentu společně s kulturním rámcem limituje obsah claimu v principu stejně u lidí jako třeba u zvířat.²²² Pokud bychom chtěli aplikovat Sawardovo schéma například na zvířecí agoru Sue Donaldson, viděli bychom ji jako tvůrkyni claimu, kde lidští asistenti (subjekt) na základě přímého kontaktu se zvířecími politickými aktéry (objekt) instruuji správce parku (publikum).

Proponenti reprezentace mimolidské přírody, kterým se ve své knize Saward věnuje, podle něj „činí přírodu viditelnou“ a „nabízí claimy, které se stávají politicky nebo deliberativně dostupnými“²²³ a mohou tak být dále využívány a rozvíjeny jako argumenty pro jednání. V tomto smyslu tak o nich můžeme uvažovat také jako o nových potenciálních zdrojích budoucích reprezentativních claimů. „Mohli bychom říci, že demaskování metafor přispívajících k environmentální destrukci je o mnoho snazší, když v argumentaci můžeme nasadit a vytvořit alternativy, nebo se k nim odvolat.“²²⁴ V tom se Sawardem nelze nesouhlasit. Perspektiva reprezentativního claimu myslím v tomto smyslu může snahy o politickou reprezentaci mimolidského podpořit; kulturně dostupné jsou totiž stále především obrazy mimolidského jako od politiky vzdálené pasivní a němé hmoty, z níž si člověk může navždy brát.

6.2.2 *Demokratická legitimita*

Podle Sawarda neexistuje soubor kritérií, na základě jejichž naplnění bychom mohli demokratickou legitimitu reprezentativního claimu konstatovat jako jeho nezpochybnitelnou a trvalou vlastnost. Legitimitu Saward chápe jako vždy provizorní stav, který nelze oddělit od kontextu, v němž nastává. Svůj přístup k této otázce reprezentace shrnuje takto: „Provizorně přijatelná tvrzení o demokratické legitimitě napříč společnostmi jsou ta, u nichž existují důkazy o

²²² Tamtéž, s. 112-118

²²³ Tamtéž, s. 117

²²⁴ Tamtéž, s. 119

dostatečném přijetí claimů příslušnými reprezentovanými za rozumných podmínek posuzování.²²⁵

„Příslušní reprezentovaní“ (appropriate constituencies) jsou „zamýšlení reprezentovaní“ a „skuteční reprezentovaní“. Jedná se tedy o skupinu těch, kteří byli v claimu vykresleni jako jeho objekt, společně s těmi, kdo v claimu rozpoznali své zájmy a chápou jej jako claim pro ně a o nich. Jejich posouzení je pro legitimitu claimu rozhodující. Možnost tohoto posouzení je pak v první řadě podmíněna tím, zda si jsou zamýšlení reprezentovaní claimu vůbec vědomi. Vedle otevřenosti informačního kontextu v této otázce hraje roli to, jak byl claim zkonstruován a jaké zdroje měl jeho autor k dispozici. Pokud by významná část příslušných reprezentovaných nebyla v pozici claim vyhodnotit, šance na jeho posouzení jako demokraticky legitimního by se nutně zmenšily.²²⁶

Důkazem o dostatečném přijetí reprezentativního claimu pak může být někdy jeho otevřená podpora (například ve svobodných a spravedlivých volbách), jindy trvající absence námitek. To ovšem rovněž závisí na kontextu; klíčovým je pro možnost provizorně považovat claim za legitimní kontext otevřené společnosti, která je „radikálně a vytrvale otevřena novým myšlenkám, postupům a především návrhům, debatám, sporům, claimům a proti-claimům.“²²⁷ I v otevřené společnosti, která splňuje tato kritéria (vedle nutných základních předpokladů jakými jsou svobodné a spravedlivé volby, všeobecné volební právo, svoboda projevu atp.), kde můžeme předpokládat volný tok informací a vhodné podmínky k tomu, aby občané claimy zaregistrovali, vztáhli se k nim a mohli je vyhodnotit, je potřeba ke zhodnocení přijetí claimu čas. Ideálně tolik času, aby se příslušní reprezentovaní měli možnost seznámit s claimem i námitkami vůči němu.²²⁸ „Rozumné podmínky posuzování“ sami o sobě o legitimitě claimu nic nevypovídají (pouze o možnosti jejího posouzení) a stejně tak nejsou reprezentativní claimy v „relativně uzavřených kontextech (...) v nějakém smyslu automaticky méně legitimní.“²²⁹

V Sawardově přístupu to tedy nejsou političtí teoretici, kteří rozhodují o demokratické legitimitě reprezentativního claimu, nicméně jako pozorovatelé právě oni mohou (měli by) zkoumat podmínky posuzování a interpretovat způsoby přijetí claimu.²³⁰ V procesu legitimizace a delegitimizace mají své role i publika, která mohou přispět k šíření informací a zapojovat se do

²²⁵ Tamtéž, s. 145

²²⁶ Tamtéž, s. 146-149

²²⁷ Tamtéž, s. 156

²²⁸ Tamtéž, s. 153

²²⁹ Tamtéž, s. 156

²³⁰ Tamtéž, s.146-147

diskuzí, kde mohou pro příslušné reprezentované být zdrojem dalších perspektiv při posuzování.²³¹

Toto pojetí demokratické legitimacy může v proponentech reprezentace mimolidského budít určité rozpaky. Připouští zřejmě reprezentaci zájmů mimolidského nějakým způsobem obsažených v zájmech lidských příslušných reprezentovaných, nicméně je patrné, že mimolidské entity jako potenciální zamýšlení reprezentovaní nemohou reprezentativní claimy posoudit způsobem, který tento přístup vyžaduje. Zdá se tak, že reprezentativní claimy, jejichž objektem je mimolidské samo o sobě, nemohou být nikdy chápány jako demokraticky legitimní.

²³¹ Tamtéž, s.150

Závěr

Práce prozkoumala možnosti politické reprezentace mimolidského v několika rovinách. V první řadě zmapovala východiska argumentů pro politickou reprezentaci mimolidského se zvláštním důrazem na princip všech dotčených zájmů. Následně vyložila, jak různí autoři uvažují o aktérství a politickém aktérství (tedy kategoriích zvláště relevantních pro teorii reprezentace i politickou teorii obecně). Pozice Sue Donaldson v této diskuzi přitom ukázala možnosti asistovaného aktérství, které zpochybňuje některé ableistické a druhistické předpoklady.

Třetí část práce se věnovala možnostem politické reprezentace zvířat. Sue Donaldson a Will Kymlicka, kteří prosazují občanství pro domestikovaná zvířata (respektive suverenitu pro divoká a denizenství pro ta liminální) ve svých úvahách zdůrazňují provázanost bytostí s jejich životním prostředím, což považují v kontextu diskuze o politicko-právním zmocnění zvířat za zásadní (nakolik v této debatě převládá individualistická perspektiva). Zatímco přístup Janneke Vink naznačil, že možnosti politické reprezentace mimolidského v liberální demokracii mohou být omezené, ve čtvrté kapitole jsem představila výhody deliberativního modelu, který nabídl dílčí odpověď na problém určování obsahu reprezentace mezilidského.

Část věnovanou hledání konceptuálně-teoretického rámce politické reprezentace mimolidského jsem začala představením pojetí reprezentace jako substanciálního jednání za/pro Hanny Pitkin. Pokusila jsem se ji interpretovat a vnesla domněnku, že její přístup tak, jak jej formuluje v *The Concept of Representation*, možnost politické reprezentace mimolidského nevyklučuje. Závěrem jsem se ptala, jakým způsobem umožňuje politickou reprezentaci mimolidského myslet koncept reprezentativního claimu Michaela Sawarda. Jeho schéma se ukázalo být užitečnou perspektivou pro nazírání přístupů k reprezentaci mimolidského jako takových, ale potenciálně rovněž pro „demaskování“ antropocentrických představ. Sawardův přístup k posuzování demokratické legitimacy reprezentativních claimů otevřel otázku, zda může být v jeho přístupu uznána reprezentace mimolidského za legitimní – zdá se, že pouze v omezeném smyslu.

Co může Sawardův přístup znamenat pro rozrůstající se řady těch, kteří upírají svou pozornost k materiálním vztahům a reprezentaci chápou jako pramenící z kontaktu s nimi? Kolektiv autorů hlásících se ke konceptu „vícedruhové spravedlnosti“, který vyrůstá z posthumanistických premis o nevyhnutelné zapuštěnosti člověka do hmoty světa a sítí vztahů s ne-lidskými aktéry, volá po reprezentaci mimolidského v níž jsou „bytosti jiné než lidé

rozpoznány jako schopné a zodpovědné za definování sebe sama a svých zájmů.²³² Zůstává otázkou, zda jim perspektiva reprezentativního claimu může nabídnout více než ocenění metafory.

²³² CELERMAJER, Danielle; SCHLOSBERG, David; RICKARDS, Lauren; STEWART-HARAWIRA, Makere; THALER, Mathias et al. *Multispecies justice: theories, challenges, and a research agenda for environmental politics*. S. 131

Seznam použité literatury a dalších zdrojů

Knihy a odborné články

ARIAS-MALDONADO, Manuel. An Imaginary Solution? The Green Defence of Deliberative Democracy. Online. *Environmental values*. 2007, roč. 16, č. 2, s. 233-252. ISSN 0963-2719. Dostupné z: <https://doi.org/10.3197/096327107780474573>. [cit. 2025-07-19].

BECKMAN, Ludvig a ROSENBERG, Jonas Hultin. The Democratic Inclusion of Artificial Intelligence? Exploring the Patency, Agency and Relational Conditions for Demos Membership. Online. *Philosophy & technology*. 2022, roč. 35, č. 2. ISSN 2210-5433. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s13347-022-00525-3>. [cit. 2025-07-18].

BENDITT, Theodore M. The Concept of Interest in Political Theory. Online. *Political theory*. 1975, roč. 3, č. 3, s. 245-258. ISSN 0090-5917. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/009059177500300302>. [cit. 2025-07-23].

BERNSTEIN, Mark H. *On moral considerability: an essay on who morally matters*. New York: Oxford University Press, 1998. ISBN 0-19-773113-9. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/oso/9780195123913.001.0001>.

BURKE, Anthony; FISHEL, Stefanie. Across Species and Borders: Political Representation, Ecological Democracy and the Non-Human. In: *Non-Human Nature in World Politics*. Cham: Springer International Publishing, 2020, s. 33-52. ISBN 3030494950. ISSN 2662-9429. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-3-030-49496-4_3.

CARTER, Bob a CHARLES, Nickie. Animals, Agency and Resistance. Online. *Journal for the theory of social behaviour*. 2013, roč. 43, č. 3, s. 322-340. ISSN 0021-8308. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/jtsb.12019>. [cit. 2025-06-09].

CELERMAJER, Danielle; SCHLOSBERG, David; RICKARDS, Lauren; STEWART-HARAWIRA, Makere; THALER, Mathias et al. Multispecies justice: theories, challenges, and a research agenda for environmental politics. Online. *Environmental politics*. 2021, roč. 30, č. 1-2, s. 119-140. ISSN 0964-4016. Dostupné z: <https://doi.org/10.1080/09644016.2020.1827608>. [cit. 2025-07-18].

CRUZ, Andrés. The Case for Democratic Patients: Epistemic Democracy Goes Green. Online. *Ethic@*. 2019, roč. 17, č. 3, s. 423-444. ISSN 1677-2954. Dostupné z: <https://doi.org/10.5007/1677-2954.2018v17n3p423>. [cit. 2025-07-20].

DISCH, Lisa. Democratic Representation and the Constituency Paradox. Online. *Perspectives on politics*. 2012, roč. 10, č. 3, s. 599-616. ISSN 1537-5927. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/S1537592712001636>. [cit. 2025-07-28].

DISCH, Lisa. Toward a Mobilization Conception of Democratic Representation. In: BRITO VIEIRA, Mónica (ed.). *Reclaiming representation: contemporary advances in the theory of political representation*. New York: Routledge, 2017. ISBN 978-1-138-92851-0.

DISCH, Lisa. Introduction: the end of representative politics? In: DISCH, Lisa; SANDE, Mathijs van de a URBINATI, Nadia (eds.). *The constructivist turn in political representation*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2019. ISBN 978-1-4744-4260-2.

DONALDSON, Sue a KYMLICKA, Will. *Zoopolis: a political theory of animal rights*. Oxford: Oxford University Press, 2011. ISBN 978-0-19-959966-0.

DONALDSON, Sue. Animal Agora: Animal Citizens and the Democratic Challenge. Online. *Social theory and practice*. 2020, roč. 46, č. 4, s. 709-735. ISSN 0037-802X. Dostupné z: <https://doi.org/10.5840/soctheorpract202061296>. [cit. 2025-06-09].

DONALDSON, Sue; VINK, Janneke a GAGNON, Jean-paul. Realizing Interspecies Democracy: The Preconditions for an Egalitarian, Multispecies, World. Online. *Democratic theory (Brooklyn (New York, N.Y.))*. 2021, roč. 8, č. 1, s. 71-95. ISSN 2332-8894. Dostupné z: <https://doi.org/10.3167/dt.2021.080105>. [cit. 2025-06-09].

DONOSO, Alfonso. Representing Non-Human Interests. Online. *Environmental values*. 2017, roč. 26, č. 5, s. 607-628. ISSN 0963-2719. Dostupné z: <https://doi.org/10.3197/096327117X15002190708137>. [cit. 2025-07-24].

DRYZEK, John S. *Deliberative democracy and beyond: liberals, critics, contestations*. Oxford: Oxford University Press, 2002 – 2000. ISBN 0-19-925043-X.

DRYZEK, John S. a PICKERING, Jonathan. *The politics of the anthropocene*. Oxford: Oxford University Press, 2019. ISBN 0-19-253746-6.

ECKERSLEY, Robyn. *The green state: rethinking democracy and sovereignty*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press, 2004. ISBN 0-262-26259-2.

EULAU, Heinz; WAHLKE, John C a BUCHANAN, William. The role of the representative: some empirical observations of the theory of Edmund Burke. Online. *The American political science review*. 1959, roč. 53, č. 3, s. 742-756. ISSN 0003-0554. [cit. 2025-07-24].

FERRERO, Luca. *The Routledge handbook of philosophy of agency*. London: Routledge, 2022. ISBN 0-429-51419-0.

GARNER, Robert. The Case for an Interspecies Theory of Democracy. Online. *Journal of animal ethics*. 2022, roč. 12, č. 1, s. 96-102. ISSN 2156-5414. Dostupné z: <https://doi.org/10.5406/21601267.12.1.10>. [cit. 2025-07-18].

GOODIN, Robert E. *Green political theory*. Cambridge: Polity, 1995. ISBN 0-7456-1026-9.

GOODIN, Robert E. *Reflective democracy*. Oxford: Oxford University Press, 2003. ISBN 0-19-925617-9.

GOODIN, Robert E. Enfranchising all subjected, worldwide. Online. *International theory*. 2016, roč. 8, č. 3, s. 365-389. ISSN 1752-9719. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/S1752971916000105>. [cit. 2025-07-18].

- GOODIN, Robert E. a ARRHENIUS, Gustaf. Enfranchising all subjected: A reconstruction and problematization. Online. *Politics, philosophy & economics*. 2024, roč. 23, č. 2, s. 125-153. ISSN 1470-594X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1470594X241232023>. [cit. 2025-07-18].
- HRIBAL, Jason. *Fear Of The Animal Planet: The Hidden History Of Animal Resistance*. AK Press, 2011. ISBN 9781849350266.
- HUTTUNEN, Rauno a HEIKKINEN, Hannu L.T. Whose Well-Being? Deep-Ecological and Posthuman Perspectives on 'World Worth Living In'. In: REIMER, Kristin Elaine; KAUKKO, Mervi; WINDSOR, Sally et al. (eds.) *Living Well in a World Worth Living in for All*. 2. . Singapore: Springer Singapore Pte. Limited, 2024, s. 21-30. ISBN 9789819718474. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-981-97-1848-1_3.
- CHAPPELL, Zsuzsanna. *Deliberative democracy: a critical introduction*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan, 2012. ISBN 978-0-230-25216-5.
- CHARPLEIX, Liz. The Whanganui River as Te Awa Tupua: Place-based law in a legally pluralistic society. Online. *The Geographical journal*. 2018, roč. 184, č. 1, s. 19-30. ISSN 0016-7398. Dostupné z: <https://doi.org/10.1111/geoj.12238>. [cit. 2025-07-18].
- JEROLMACK, Colin. *The Global Pigeon*. Chicago: The University of Chicago Press, 2013. ISBN 978-0-226-00192-0.
- JOHNSON, Robert and CURETON, Adam. Kant's Moral Philosophy. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (Fall 2024 Edition). Plato.stanford.edu. Online. Edward N. Zalta & Uri Nodelman (eds.). ©2004-2022. Dostupné z: <https://plato.stanford.edu/entries/kant-moral/> [cit. 2025-06-17].
- LATOURE, Bruno. *Reassembling the social: an introduction to actor-network-theory*. Oxford: Oxford University Press, 2005. ISBN 0-19-925604-7.
- LOW, Nicholas a GLEESON, Brendan. *Justice, society, and nature: an exploration of political ecology*. London: Routledge, 1998. ISBN 1-134-76009-4.
- MEIJER, Eva. *When animals speak: Toward an interspecies democracy*. New York: New York University Press, 2019. ISBN 1-4798-1566-7. Dostupné z: <https://doi.org/10.18574/9781479815661>.
- MILKO, Michal. *Sentience jako kritérium morálního statusu* [online]. Praha, 2023 [cit. 2025-06-09]. Disertační práce. Univerzita Karlova. Vedoucí práce David Černý. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/183017/140110874.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- MILLS, Charles W.: Stacy Clifford Simplican: The Capacity Contract: Intellectual Disability and the Question of Citizenship. (Minneapolis: University of Minnesota Press, 2015. Pp. ix, 181.). Online. *The Review of politics*. 2016, roč. 78, č. 3, s. 485-487. ISSN 0034-6705. Dostupné z: <https://doi.org/10.1017/S0034670516000450>. [cit. 2025-07-22].

- O'NEILL, John. Representing People, Representing Nature, Representing the World. Online. *Environment and planning. C, Government & policy*. 2001, roč. 19, č. 4, s. 483-500. ISSN 0263-774X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1068/c12s>. [cit. 2025-07-18].
- O'NEILL, John. Who Speaks for Nature? In: HAILA, Yrjö a DYKE, Chuck (eds.). *How nature speaks: the dynamics of the human ecological condition*. Durham: Duke University Press, 2006. s. 261-277. ISBN 9780822336969.
- O'NEILL, John. *Markets, deliberation, and environment*. New York: Routledge, 2007. ISBN 9780415397117.
- PEPPER, Angie. Political Agency in Humans and Other Animals. Online. *Contemporary political theory*. 2021, roč. 20, č. 2, s. 296-317. ISSN 1470-8914. Dostupné z: <https://doi.org/10.1057/s41296-020-00430-4>. [cit. 2025-06-09].
- PITKIN, Hanna Fenichel. *The concept of representation*. Berkeley, USA: University of California Press, c1967. ISBN 0-520-02156-8.
- PLUMWOOD, Val. *Feminism and the mastery of nature*. London: Routledge, 1993. ISBN 1-280-18490-6.
- REHFELD, Andrew. Beyond trustees and delegates. In: BUHLMANN, Marc. a FIVAZ, Jan. *Political Representation: Roles, representatives and the represented*. 2016, s. 29-47. ISBN 1138956279. Dostupné z: <https://doi.org/10.4324/9781315665788-10>.
- ROSENBERG, Jonas Hultin. The Democratic Inclusion of Nature: Exploring the Categorical Extension of the All-Affected Principle. Online. *Nordic Environmental Law Journal*. 2024, Special issue: Rights of Nature, National Interest, and Representation, s. 89-98. https://nordiskmiljoratt.se/onewebmedia/NMT2024spec_8_Hultin%20Rosenberg.pdf [cit. 2025-07-18].
- SAUNDERS, Ben. Defining the demos. Online. *Politics, philosophy & economics*. 2012, roč. 11, č. 3, s. 280-301. ISSN 1470-594X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/1470594X11416782> [cit. 2025-07-18].
- SAWARD, Michael. *The Representative Claim*. 1st ed. Oxford: Oxford University Press, 2010. ISBN 978-0-19-957938-9.
- SEED, John; FLEMING, Pat; MACY, Joanna (eds.). *Thinking like a mountain: towards a council of all beings*. Philadelphia, PA: New Society Publishers, c1988. ISBN 9780865711327.
- SCHLOSBERG, David. Ecological Justice for the Anthropocene. In: WISSENBURG, M. a SCHLOSBERG, D. (eds). *Political Animals and Animal Politics*. Palgrave Macmillan Animal Ethics Series. Palgrave Macmillan, 2014. s. 75-89. ISBN 9781349683086.
- SMITH, Kimberly. *Theory and Practice of Representing Nonhuman Animals* (March 9, 2011). Western Political Science Association 2011 Annual Meeting Paper. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=1766651>

TOKAY, Ela. Climate Change, Environmental Philosophy, and Anthropocentrism. In: PELLEGRINO, Gianfranco a DI PAOLA, Marcello (eds.). *Handbook of the Philosophy of Climate Change*. 2023, s. 361–376. ISBN 978-3-031-07001-3. Dostupné z: https://doi.org/10.1007/978-3-031-07002-0_107.

VINK, Janneke. *The Open Society and Its Animals*. Cham: Springer International Publishing, 2020. ISBN 9783030419240. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/978-3-030-41924-0>.

WOLKENSTEIN, Fabio. Revisiting the constructivist turn in political representation. Online. *European journal of political theory*. 2024, roč. 23, č. 2, s. 277-287. ISSN 1474-8851. Dostupné z: <https://doi.org/10.1177/147488512111055951>. [cit. 2025-07-21].

YOUNG, Iris Marion. *Inclusion and democracy*. Oxford: Oxford University Press, 2000. ISBN 0198297548. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/0198297556.001.0001>.

Další zdroje

ČERMÁK, Petr. Vliv zvěře na stav a vývoj lesních ekosystémů. Online. *Ochrana přírody*. 2008, č. 1. Dostupné z: <https://www.casopis.ochranaprirody.cz/vyzkum-a-dokumentace/vliv-zvere-na-stav-a-vyvoj-lesnich-ekosystemu/> [cit. 2025-07-18].

EMBASSY OF THE NORTH SEA. About. *Embassyofthenorthsea.com*. Online. Dostupné z: <https://www.embassyofthenorthsea.com/over/> [cit. 2025-07-18].

GAVAGHAN, Lucy. *Interspecies Council*. Online, blogový příspěvek. April 24, 2025. Dostupné z: [Pollenproject.org.uk](https://www.pollenproject.org.uk), <https://www.pollenproject.org.uk/articles/interspecies-council> [cit. 2025-07-18].

ICELAND'S FIRST RIGHTS OF NATURE MOVEMENT. About Snæfellsjökull. *Kjosumjokul.com*. Online. © 2024. Dostupné z: <https://www.kjosumjokul.com/about-sn%C3%A6fellsj%C3%B6kull> [cit. 2025-07-15].

MORAL IMAGINATIONS. The Interspecies Council. *Moralimagination.com*. Online. © Moral Imaginations 2020-2025. Dostupné z: <https://www.moralimagination.com/interspecies-council> [cit. 2025-07-18].

POLICY LAB. Using experimental methods to reimagine decision-making for the freshwater system, post 2043. *Openpolicy.blog.gov.uk*. Online. Dostupné z: <https://openpolicy.blog.gov.uk/2024/02/07/using-experimental-methods-to-reimagine-decision-making-for-the-freshwater-system-post-2043/> [cit. 2025-07-18].

VELA CANADA. Intro to microboards. *Velacanada.org*. Online. Dostupné z: <https://velacanada.org/services/microboards/> [cit. 2025-07-18].